

Nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupė

Duomenų apie lygybę pogrupis

**Rasine arba etnine kilme grindžiamų
duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gairės**

EUROPOS KOMISIJA

Teisingumo ir vartotojų reikalų generalinis direktoratas
D direktoratas. Lygios galimybės. Lygybė ir Sąjungos pilietybė
D1 skyrius. Nediskriminavimas ir romų klausimų koordinavimas
European Commission

B-1049 Brussels

Rasine arba etnine kilme grindžiamų duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gairės

*Komisija dėkoja Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrai už didelį įnašą rengiant šias gaires ir
galimybę pasinaudoti plačiomis jos žiniomis bei patirtimi.*

Rankraštis parengtas 2021 m. rugsėjo mėn.

PDF	ISBN 978-92-76-40978-6	doi: 10.2838/072389	DS-01-21-144-LT-N
-----	------------------------	---------------------	-------------------

Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2021.

© Europos Sąjunga, 2021

Pakartotinio Europos Komisijos dokumentų naudojimo politika nustatyta 2011 m. gruodžio 12 d. Komisijos sprendimu 2011/833/ES dėl pakartotinio Komisijos dokumentų naudojimo (OL L 330, 2011 12 14, p. 39). Jei nenurodyta kitaip, šį dokumentą leidžiama pakartotinai naudoti pagal „Creative Commons Attribution 4.0 International“ (CC-BY 4.0) licenciją (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Tai reiškia, kad pakartotinis naudojimas leidžiamas, jeigu tinkamai nurodoma autorystė ir visi pakeitimai.

Rasine arba etnine kilme grindžiamų duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gairės

Turinys

Preambulė.....	7
Šių gairių aplinkybės ir tikslas	8
Duomenų būtinybė norint priimti pagrįstus politikos sprendimus.....	9
Rasinės arba etninės kilmės sąvoka	10
Kas yra duomenys apie lygybę?	11
Rekomendacijų tikslas ir struktūra.....	12
1. Apžvelgti esamus duomenų šaltinius, iš kurių galima gauti informacijos apie rasinę arba etninę kilmę (įskaitant taikomas kategorijas ir su jomis susijusias apibrėžtis)	15
Pagrindimas.....	15
Gairės	15
Nacionalinės praktikos pavyzdžiai.....	17
2. Atlikti pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytų duomenų (galimų) naudotojų poreikių vertinimą.....	18
Pagrindimas.....	18
Gairės	18
Nacionalinės praktikos pavyzdžiai.....	19
3. Suderinti su rasine arba etnine kilme susijusių sąvokų apibrėžtis, klasifikavimą, skirstymą į kategorijas ir įtraukti duomenis apie rasinę arba etninę kilmę į ES ir nacionalinius tyrimus	21
Pagrindimas.....	21
Gairės	21
Nacionalinės praktikos pavyzdžiai.....	23
Metodų, kuriais lygybės įstaigos siekia suderinti praktiką, pavyzdžiai	25
4. Rinkti ir naudoti duomenis apie lygybę, visapusiškai laikantis ES Bendrojo duomenų apsaugos reglamento ir nacionalinių duomenų apsaugos taisyklių	25
Pagrindimas.....	25
Gairės	25
Nacionalinės praktikos pavyzdžiai.....	27
5. (Kaip) rinkti informaciją apie rasine arba etnine kilme grindžiamą tapatinimąsi	28
Pagrindimas.....	28
Gairės	29
Nacionalinės praktikos pavyzdžiai.....	32
Pavyzdžiai iš Pagrindinių teisių agentūros (FRA) tyrimų	34

6. Renkant duomenis apie rasinę arba etninę kilmę, naudotis pakaitine informacija (jei neįmanoma nustatyti tapatinimosi)	35
Pagrindimas.....	35
Sunkumai.....	36
Gairės	37
Nacionalinės praktikos pavyzdžiai.....	38
7. Rinkti duomenis apie diskriminacijos dėl etninės / rasinės kilmės patirtį pagrindinėse gyvenimo srityse	38
Pagrindimas.....	39
Gairės	39
Nacionalinės praktikos pavyzdžiai.....	41
Pavyzdžiai iš FRA tyrimų.....	42
8. Užtikrinti pakankamą biudžetą reguliariems tyrimams, per kuriuos būtų galima rinkti rasine / etnine kilme grindžiamus duomenis apie lygybę, ypač jei nėra galimybės rinkti administracinių duomenų.....	43
Pagrindimas.....	43
Gairės	44
Nacionalinės praktikos pavyzdžiai.....	44
Kiti su rasine arba etnine kilme grindžiamų duomenų rinkimu susiję etikos aspektai.....	45

Preambulė

Europos Sąjunga atmeta teorijas, kuriomis siekiama nustatyti, jog egzistuoja atskiros žmonių rasės. Terminas „rasė“ vartojimas nereiškia, kad pritariama tokioms teorijoms¹.

Rasė / rasinė ir (arba) etninė kilmė yra **socialiniai konstruktai**, todėl tėra silpni pakaitiniai genetinės žmonių įvairovės rodikliai². Nors kai kas gali laikyti save baltaodžiu arba juodaodžiu, rasizmą ir rasinę arba etninę diskriminaciją dažnai formuoja tai, kaip visuomenė skirsto asmenis į kategorijas rasių atžvilgiu.

Idėjos apie rasę ir (arba) rasinę kilmę dažnai priskiriamos arba pritaikomos žmonėms. Kiti, priskirdami asmenis arba grupes prie rasinių grupių, gali padaryti neigiamą poveikį šių asmenų arba grupių patirčiai ir požiūriui į juos. Socialinis rasės ir (arba) rasinės kilmės konstruktas skiriasi nuo paties asmens suvokiamos tapatybės, kuri gali būti daug įvairesnė ir sudėtingesnė, nors gali su ja iš dalies sutapti³.

[Su etnine kilmė susijusiuose JT principuose ir rekomendacijose dėl gyventojų ir būstų surašymo](#) (4.184 dalyje) etninė kilmė plačiai apibrėžiama kaip sąvoka, *grindžiama bendru etninės grupės arba bendruomenės istorijos ir (regioninės ir nacionalinės) teritorinės kilmės supratimu, taip pat tokiomis kultūrinėmis savybėmis kaip kalba arba religija. Nurodant etninę kilmę per surašymą, įtakos gali turėti tokie veiksniai kaip respondentų supratimas apie etninę kilmę arba požiūris į ją, savo šeimos istorijos žinojimas, šalyje gyvenusių kartų skaičius ir nuo imigracijos praėjęs laikas. Etninė kilmė pasižymi daugybe aspektų ir yra labiau procesas, o ne statiška sąvoka, todėl etninės klasifikacijos ribas reikėtų laikyti kintančiomis.*

ES [pamatiname sprendime dėl rasizmo ir ksenofobijos](#) nurodyta, kad terminas „kilmė“ turėtų būti suprantamas, kaip iš esmės susijęs su asmenimis ar asmenų grupėmis, kilusiomis iš asmenų, kurie galėtų būti atpažinti pagal tam tikrus požymius (pavyzdžiui, rasę ar odos spalvą), nors nebūtinai visi tie požymiai tebėra akivaizdūs.

Vadovaujantis taikytiniais ES teisės aktais⁴, rasinė arba etninė kilmė šiose gairėse nurodoma atsižvelgiant į tai, kad ji yra:

- diskriminacijos priežastis.

Remiantis kai kuriose šalyse ir ES valstybėse narėse nusistovėjusia praktika, pagal kurią rasinės arba etninės kilmės kategorija taikoma statistikos tikslais, be kita ko, siekiant atkreipti dėmesį į diskriminaciją ir nelygybę, rasinė arba etninė kilmė šiose gairėse taip pat nurodoma kaip:

- bendroji statistinė (analizės) kategorija, kuria remiantis galima suskirstyti duomenis, siekiant įvertinti lygybės padėtį visuomenėje;

---

¹ [2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės](#) (6). Taip pat žr. [2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planą](#), p. 1.

² Žr. Yudell, M. et al., (2016), [„Taking race out of human genetics“](#), *Science*, 351 (6273):564-565, ir Zack, N. (2018) [„Social Construction and Racial Identities“](#), Zack, N., *Philosophy of Race, Palgrave Philosophy Today*, Palgrave Macmillan, Cham.

³ Ontarijo vyriausybė (2018), [Data Standards for the Identification and Monitoring of Systemic Racism](#). *Anti-Racism Data Standards – Order in Council 897/2018*.

⁴ [2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės](#), (Rasinės lygybės direktyva) ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 10 ir 19 straipsniai.

- žmogaus tapatinimosi ir etninio ryšio aspektas, t. y. kaip asmeninė savybė.

Kad teisės aktų leidėjai ir politikos formuotojai galėtų priimti pagrįstus politinius kovos su diskriminacija ir vienodo požiūrio skatinimo sprendimus, jiems reikia duomenų apie žmonių socialinį pozicionavimąsi ir patiriamą diskriminaciją dėl rasinės arba etninės kilmės.

Vis dėlto, į oficialiąją statistiką įtraukiant tokias kategorijas, kaip rasinė arba etninė kilmė, kyla rizika, kad šis skirstymas į kategorijas gali būti socialiai atkartojamas ir taikomas, netinkamai apibūdinant žmones⁵. Tam tikrų socialinių grupių nariams tai gali turėti neigiamų padarinių, kylančių iš neobjektyvių (galimai stereotipinių) įsitikinimų sistemų, kurias toks socialinis skirstymas į kategorijas gali paremti⁶.

Siekiant į tai atsižvelgti, taikant statistines (analitines) kategorijas bet kokiai duomenų rinkimo ar jų suskirstymo veiklai, visada reikėtų vadovautis pagrindiniu žmogaus teisėmis grindžiamu *žalos nedarymo principu*, kaip JT vyriausiasis žmogaus teisių komisaras (OHCHR) yra pasiūlęs savo dokumente) [Žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į duomenis](#).

Žalos nedarymas reiškia, kad **dėl jokios duomenų rinkimo veiklos negali atsirasti arba būti sustiprinta esama diskriminacija, šališkumas arba stereotipai** ir kad surinkti duomenys turėtų būti naudojami grupių, kurios jais apibūdinamos, ir visos visuomenės naudai.

Taigi, šiose gairėse pripažįstamas ir patvirtinamas OHCHR žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į duomenis ir su dalyvavimu, duomenų suskirstymu, tapatybės pasirinkimu, skaidrumu, privatumu ir atskaitomybe susiję jo principai⁷.

Šių gairių aplinkybės ir tikslas

Duomenys apie lygybę labai svarbūs vertinant etninių mažumų ir kitų rasinių grupių padėtį, siekiant veiksmingai kovoti su rasizmu ir struktūrine nelygybe⁸. Duomenys parodo diskriminacijos ir nelygybės pobūdį bei mastą⁹ ir suteikia pagrindą formuoti įrodymais grindžiamą politiką. Remdamosi reguliariai ir sistemingai renkamais statistiniais duomenimis apie lygybę, valstybės narės gali vertinti, ar tinkamai

⁵ Šiuo atžvilgiu būtina pripažinti du dalykus: a) kalbos vartosenos visuomenėje neįmanoma apriboti informuotais komunikacijos subjektais ir b) sąmoningi komunikacijos subjektų ketinimai nėra vieninteliai socialinę sąvokos arba kategorijos prasmę formuojantys veiksniai.

⁶ Liberman, Z. et al. (2017), „[The origins of social categorization](#)“, *Trends in Cognitive Sciences*, Vol, 21, Issue 7, pp. 556–568.

⁷ Vis dėlto neturėtų būti bendrojo draudimo skelbti duomenis, kuriais tam tikros grupės gali būti pristatomos neigiamai, jei jie susiję su žmogaus orumui ir teisėms priešiška praktika. Pavyzdžiui, gali būti manoma, kad, skelbiant duomenis apie moterų lyties organų žalojimą (MLOŽ), stiprinami esami stereotipai apie tam tikras žmonių grupes, kuriose tai praktikuojama, bet juos skelbti taip pat naudinga visuomenei ir ginant susijusių moterų bei mergaičių teises. Pateikdami ir aiškindami šiuos duomenis, jų rinkėjai ir kiti atsakingi suinteresuotieji subjektai turi elgtis atsakingai.

⁸ [Tarybos rekomendacijoje dėl romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo](#) sisteminė arba struktūrinė diskriminacija apibrėžiama kaip *akivaizdi nelygybė, atsirandanti dėl teisės aktų, politikos ir praktikos ne dėl to, kad tai buvo padaryta tyčia, bet dėl įvairių institucinių veiksnių rengiant, įgyvendinant ir peržiūrint teisės aktus, politiką ir praktiką* (p. 20).

⁹ FRA (2021), [Equality in the EU 20 years on from the initial implementation of the Equality Directives](#) (Lygybė Europos Sąjungoje praėjus dvidešimčiai metų nuo lygybės direktyvų įgyvendinimo pradžios). Nuomonė. Liuksemburgas, Leidinių biuras.

taikomi kovos su diskriminacija teisės aktai, stebėti, kaip vykdomi su žmogaus teisėmis susiję įsipareigojimai, ir nustatyti, kiek pažengta įgyvendinant lygybės užtikrinimo tikslus, – nustatytus tokiomis ES ekonomikos valdymo priemonėmis, kaip [Europos semestras](#), arba pasaulinėmis darbotvarkėmis, kaip [JT Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m.](#)

Kol kas tik nedaugelis šalių taiko išsamias sistemas arba koordinuotą požiūrį į duomenų apie lygybę, kurie galėtų atskleisti nelygybę dėl rasinės arba etninės kilmės, rinkimą ir naudojimą. Esami duomenys dažnai yra neaktualūs arba jų negalima palyginti laiko atžvilgiu ir geografiniuose regionuose; dažnai jų taikymo sritis yra ribota ir su jais negalima skaidriai susipažinti viešojoje srityje.

Tai pripažindama ir siekdama paremti valstybių narių pastangas gerinti duomenų apie lygybę rinkimą ir naudojimą, ES nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupė (NLJALG) 2018 m. įsteigė Duomenų apie lygybę pogrupį (toliau – pogrupis). Ji ES pagrindinių teisių agentūrai (FRA) pavedė palengvinti pogrupio darbą atsižvelgiant į agentūros įgaliojimus kurti duomenų apie lygybę palyginamumo, objektyvumo ir patikimumo gerinimo Europos lygmeniu metodus ir standartus¹⁰.

Iki šiol pogrupis yra parengęs:

- įvairias [neprivalomas duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gaires](#),
- nacionaliniu lygmeniu įgyvendintos [perspektyvios duomenų apie lygybę rinkimo praktikos rinkinį](#),
- [diagnostinę apžvalgos priemonę](#), kuria valstybėms narėms padedama apžvelgti esamus duomenų apie lygybę šaltinius ir nustatyti spragas.

2020 m. pogrupio įgaliojimai buvo pratęsti iki 2025 m., siekiant paremti Europos Komisijos pastangas įgyvendinti nuoseklų požiūrį į duomenų apie lygybę rinkimą pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytų duomenų atžvilgiu. Siekdamas šio tikslo, pogrupis sutiko parengti valstybėms narėms praktines gaires, kaip gerinti pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytų duomenų rinkimą.

Duomenų būtinybė norint priimti pagrįstus politikos sprendimus

Turėtų būti siekiama, kad valstybės narės, visapusiškai atsižvelgdamos į savo nacionalines aplinkybes, pereitų prie duomenų, suskirstytų pagal rasinę ar etninę kilmę, rinkimo, kad būtų atsižvelgta tiek į subjektyvią diskriminacijos ir viktimizacijos patirtį, tiek į struktūrinius rasizmo ir diskriminacijos aspektus. Šie duomenys turėtų būti išsamūs, patikimi, reguliarūs ir savalaikiai, integruoti į ES ir nacionalines apklausas, taip pat tiek reprezentatyvūs, tiek palyginami. [2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planas](#), p. 16.

2020 m. ES ėmėsi ryžtingų veiksmų, siekdama pereiti prie labiau holistinio požiūrio mažinant rasizmą, ksenofobiją bei susijusią netoleranciją ir priėmė pirmąjį [2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planą](#). Šiame plane atsižvelgiama į individualias ir struktūrines (institucionalizuotas) rasizmo formas ir nustatomos įvairios konkrečios priemonės, kuriomis naudojantis galima gauti tinkamus *duomenis pagrįstiems politikos sprendimams priimti*. Jame raginama ryžtingiau siekti užtikrinti naują požiūrį į lygybės duomenų rinkimą, o valstybės narės raginamos gerinti pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytų duomenų rinkimą.

¹⁰ [2007 m. vasario 15 d. Tarybos reglamentas \(EB\) Nr. 168/2007, įsteigiantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą, OL L 53, 2007 2 22.](#)

Tai dera su [Durbano deklaracija ir Veiksmų programa](#), kuriose valstybės raginamos *nacionaliniu ir vietos lygmenimis rinkti, kaupti, analizuoti, skleisti ir skelbti patikimus statistinius duomenis ir imtis visų kitų susijusių priemonių, būtinų siekiant reguliariai įvertinti nuo rasizmo, rasinės diskriminacijos, ksenofobijos ir susijusios netolerancijos kenčiančių asmenų ir asmenų grupių padėtį.*

Tai, kad reikia duomenų apie etninę kilmę, taip pat yra nustatę Europos Audito Rūmai savo 2016 m. specialiojoje ataskaitoje [Romų integracijai skirtos ES politikos iniciatyvos ir finansinė parama](#), kurioje jie ragino Komisiją bendradarbiauti su valstybėmis narėmis, siekiant parengti bendrą strategiją ir paskatinti jas rinkti statistinius duomenis apie etninę kilmę.

COVID-19 pandemija turėjo didelės įtakos lygybei visame pasaulyje: tiems, kas jau dabar patiria didžiausią diskriminacijos ir nelygybės riziką (pvz., vyresnio amžiaus žmonės, neįgalieji, etninių mažumų nariai, romai ir klajokliai, benamiai arba perpildytose patalpose gyvenantys asmenys), kilo ir tebekyla daug didesnė rizika nuo viruso susirgti arba numirti¹¹.

Vis dėlto daugelyje ES šalių oficialiai prieinamų sveikatos statistinių duomenų apie COVID-19 nebuvo galima (išsamiai) suskirstyti pagal rasinę arba etninę kilmę. Tai turėjo žalingos įtakos apsaugos priemonių, kuriomis buvo siekiama sustabdyti viruso plitimą, veiksmingumui ir informacinėms bei prevencijos kampanijoms, skirtoms didesnę pernelyg didelio poveikio riziką patiriantiems žmonėms ir žmonių grupėms.

Rasinės arba etninės kilmės sąvoka

L. Farkas nurodo, kad ¹²*rasinė, etninė ir tautinė kilmė yra kintamos priežastys, apimančios tautybę, odos spalvą, kilmę, mažumos religiją, mažumos kalbą, mažumos kultūrą ir tradicijas. Šie ypatumai kartu su apibūdinimais „užsienietis“ ir „imigrantas“ yra dažniausi pakaitiniai rasinės arba etninės kilmės rodikliai – aiškiausiai atpažįstami vykdant duomenų apie nelygybę rinkimo veiklą, kuri aiškiai grindžiama šiais pakaitiniais rodikliais.* Be to, šios socialinės kategorijos pripažįstamos kaip iš esmės tarpusavyje susijusios, nors teisėje aiškiai atskirtos nėra. Todėl, norint nustatyti, ar diskriminacija grindžiama rasine arba etnine kilme ar sudedamąja kurios nors iš šių sąvokų dalimi, pvz., mažumos religija, reikia atlikti kruopščių analizę¹³.

Kai kuria teismų praktika, pvz., susijusia su romais, etninės diskriminacijos aiškinimas išplečiamas, išsamiau atsižvelgiant į socialinę marginalizaciją bei teritorinę segregaciją¹⁴. Be to, imigrantai ir jų palikuoniai nustatomi remiantis tokiomis kategorijomis, iš kurių galima spręsti apie jų, kaip imigrantų, statusą, pvz., pilietybę (-ėmis), kilmės šalimi, tėvų kilmės šalimi, imigracijos metais ir namie vartojama kalba. Šios kategorijos kaip pakaitiniai imigrantų ir jų palikuonių etninės kilmės rodikliai paprastai

---

¹¹ 2020 m. ir 2021 m. FRA skelbė reguliarias ataskaitas dėl [COVID-19 poveikio pagrindinėms teisėms](#).

¹² Farkas, L. (2017), [The meaning of racial or ethnic origin in EU law: between stereotypes and identities](#) (Rasinės arba etninės kilmės reikšmė ES teisės aktuose. Tarp stereotipų ir tapatybių), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2017, p. 8.

¹³ Farkas, L. (2017), [Analysis and comparative review of equality data collection practices in the European Union: Data collection in the field of ethnicity](#) (Duomenų apie lygybę rinkimo Europos Sąjungoje praktikos analizė ir lyginamoji apžvalga. Duomenų apie etninę kilmę rinkimas), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2017, p. 9.

¹⁴ *D. H. ir kiti prieš Čekijos Respubliką*, pareiškimas Nr. 57325/00, 2007 m. lapkričio 13 d. didžiosios kolegijos sprendimas, taip pat *Yordanova ir kiti prieš Bulgariją*, pareiškimas Nr. 25446/06, 2012 m. birželio 5 d. sprendimas (žr. Farkas, 2017, p. 9–10).

taikomos tose šalyse, kuriose rinkti vadinamuosius statistinius etninės kilmės duomenis draudžiama teisės aktais.

Kalbant apie diskriminacijos patirtį, svarbūs tampa klausimai, susiję su tuo, kaip asmenį – pagal suvokiamus išorės požymius – vertina kiti (tie, kurie diskriminuoja). Kitų priskiriami požymiai nebūtinai siejasi su paties asmens tapatinimusi. L. Farkas pažymi, kad *rasinė ir etninė kilmė grindžiama diskriminacija retai kada kyla kaip atsakas į tai, kad asmuo save laiko priklausančiu tam tikrai rasinei ar etninei grupei arba jos nariu. Rasinė arba etninė kilmė sukuriama, atsiranda arba nustatoma per tokius procesus, kaip požymių priskyrimas arba apibūdinimas, kitų išskyrimas, grupavimas ir stereotipizavimas. Rasinė arba etninė tapatybė gali neatitikti trečiosios šalies suvokiamos arba spėjamos tapatybės. Tapatybė yra nepastovi ir laikui bėgant gali kisti. Tačiau tai ne visada daro poveikį tam, kaip asmuo suvokiamas. Rasinės ir etninės kilmės sąvoka taip pat gali būti primetama iš bendruomenių ir slopinti tarpusavyje susijusias tapatybes bei skirtingus interesus.*¹⁵

Be to, asmens tapatybė apima daug tarpusavyje susijusių ypatumų, į kuriuos reikia atsižvelgti, – ne tik rasinę arba etninę kilmę, bet ir lytį, amžių, seksualinę orientaciją, negalią ir kitus asmeninius bruožus¹⁶.

Daugiau informacijos apie teorinį ir teisinį rasinės arba etninės kilmės apibrėžties pagrindą pateikta Komisijos ataskaitoje [Duomenų apie lygybę rinkimo Europos Sąjungoje praktikos analizė ir lyginamoji apžvalga etninės kilmės srityje](#).

Kas yra duomenys apie lygybę?

[Europos duomenų apie lygybę vadove](#) ir [Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gairėse](#) duomenys apie lygybę apibrėžti kaip bet kokia informacija, naudinga apibūdinant, analizuojant padėtį dėl lygybės, apie ją samprotaujant ir priimant su ja susijusius sprendimus. Informacija gali būti kiekybinė arba kokybinė. Ji gali apimti suvestinius duomenis, kurie parodo nelygybę arba jos priežastis ar pasekmes visuomenėje.

Statistiniai duomenys apie lygybę gali būti renkami iš įvairių duomenų šaltinių, pvz., gyventojų surašymų, administracinių registru, namų ūkių ir asmenų apklausų, viktimizacijos apklausų ir apklausų dėl požiūrio. Iš kitų šaltinių būtų galima paminėti skundų duomenis (įskaitant, pvz., suvestinius skundų pateikėjų ir nusikaltėlių profilius), baudžiamosios justicijos duomenis (įskaitant teismų statistinius duomenis ir duomenis apie teismo bylų baigtį, taip pat, pvz., apie pasiūlytą kompensaciją / taikytas sankcijas), ir kitus duomenų rinkimo būdus, apimančius diskriminacijos tyrimus, darbdavių ir paslaugų teikėjų atliekamą įvairovės stebėseną ir duomenis, naudojamus algoritmams treniruoti dirbtinio intelekto (DI) ir mašinų mokymosi srityse.

Pagal tam tikrus asmeninius ypatumus – įskaitant amžių, lytį, rasinę arba etninę kilmę, religiją arba įsitikinimus, negalią, seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę – suskirstyti duomenys gali būti

---

¹⁵ Farkas, L. (2017), [The meaning of racial or ethnic origin in EU law: between stereotypes and identities](#) (Rasinės arba etninės kilmės reikšmė ES teisės aktuose. Tarp stereotipų ir tapatybių), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2017, p. 37.

¹⁶ Farkas, L. (2017), [The meaning of racial or ethnic origin in EU law: between stereotypes and identities](#) (Rasinės arba etninės kilmės reikšmė ES teisės aktuose. Tarp stereotipų ir tapatybių), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2017, p. 37.

naudojami, apibendrintu lygmeniu rengiant duomenis apie lygybę statistikos tikslais, su sąlyga, kad tai daroma laikantis visų teisinių nuostatų ir atitinkamų išimčių¹⁷.

Rekomendacijų tikslas ir struktūra

Atsižvelgdamas į [2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planą](#) ir kitų grupių raginimą pagerinti galimybes naudotis pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytais duomenimis apie lygybę, Duomenų apie lygybę pogrupis sutiko parengti šias praktines gaires.

Jose siekiama:

- nustatyti duomenų apie rasinę arba etninę kilmę rinkimo sunkumus;
- atkreipti dėmesį į perspektyvius būdus, kuriais būtų galima užtikrinti labiau standartizuotą ir nuoseklesnį požiūrį vykdant šią veiklą;
- pateikti praktinių gairių apie tai, kaip nacionaliniu lygmeniu būtų galima veiksmingai rengti išsamius, patikimus, palyginamus ir reguliarius duomenis;
- padėti viešojo sektoriaus institucijoms ir kitiems susijusiems suinteresuotiesiems subjektams nustatyti etnine arba rasine kilme grindžiamą nelygybę ir veiksmingai kovoti su rasizmu bei struktūrine diskriminacija.

Šios gairės grindžiamos:

- neprivalomomis [Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gairėmis](#),
- rekomendacijomis iš [Europos duomenų apie lygybę vadovo \(2016 m. peržiūra\)](#),
- Komisijos ataskaita [Duomenų rinkimas etninės kilmės srityje](#).

Be to, gairės grindžiamos ekspertų patarimais, esamais kovos su rasizmu arba diskriminacija duomenų standartais ir duomenų suskirstymo vadovais, pvz.:

- Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisijos dokumentu [Skurdo nustatymas. Duomenų suskirstymo vadovas](#) ir
- su etnine kilme susijusiais Jungtinių Tautų [principais ir rekomendacijomis dėl gyventojų ir būstų surašymo](#).

Gairėse taip pat atsižvelgiama į įvairius galimus duomenų šaltinius (pvz., gyventojų surašymus, administracinius registrus, skundų duomenis, namų ūkių ir asmenų apklausas) ir konkrečius jiems taikomus reikalavimus.

Gairėse taip pat aptariami su [Bendrojo duomenų apsaugos reglamento](#) (BDAR) taikymu susiję klausimai – atkreipiamas dėmesys į tai, kaip duomenys apie rasinę arba etninę kilmę gali būti renkami suvestinės statistikos tikslais, laikantis ES teisės.

---

¹⁷ FRA (2021), [Equality in the EU 20 years on from the initial implementation of the Equality Directives](#) (Lygybė Europos Sąjungoje praėjus dvidešimčiai metų nuo lygybės direktyvų įgyvendinimo pradžios). Nuomonė. Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 65.

Tikslinę šių gairių auditoriją sudaro renkant ir naudojant rasine arba etnine kilme grindžiamus duomenis apie lygybę dalyvaujančios viešojo arba privačiojo sektoriaus įstaigos, pvz.:

- duomenų rengėjai, dirbantys nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis veikiančiose politinėse ir administracinėse įstaigose;
- nacionaliniai statistikos institutai,
- privačiosios ir viešosios organizacijos, dirbančios su darbo vietomis ir paslaugų teikimu susijusiose srityse,
- teisingumo sistemos įstaigos ir policija,
- lygybės įstaigos ir nacionalinės žmogaus teisių institucijos,
- akademinė bendruomenė.

Su surinktų rasine arba etnine kilme grindžiamų duomenų apie lygybę mastu ir kokybe susijusi padėtis valstybėse narėse skiriasi. Iš Komisijos ataskaitos [Duomenų apie etninę kilmę rinkimas](#) matyti, kad duomenis apie rasinę arba etninę kilmę renka tik kelios valstybės narės – kitos to nedaro sąmoningai.

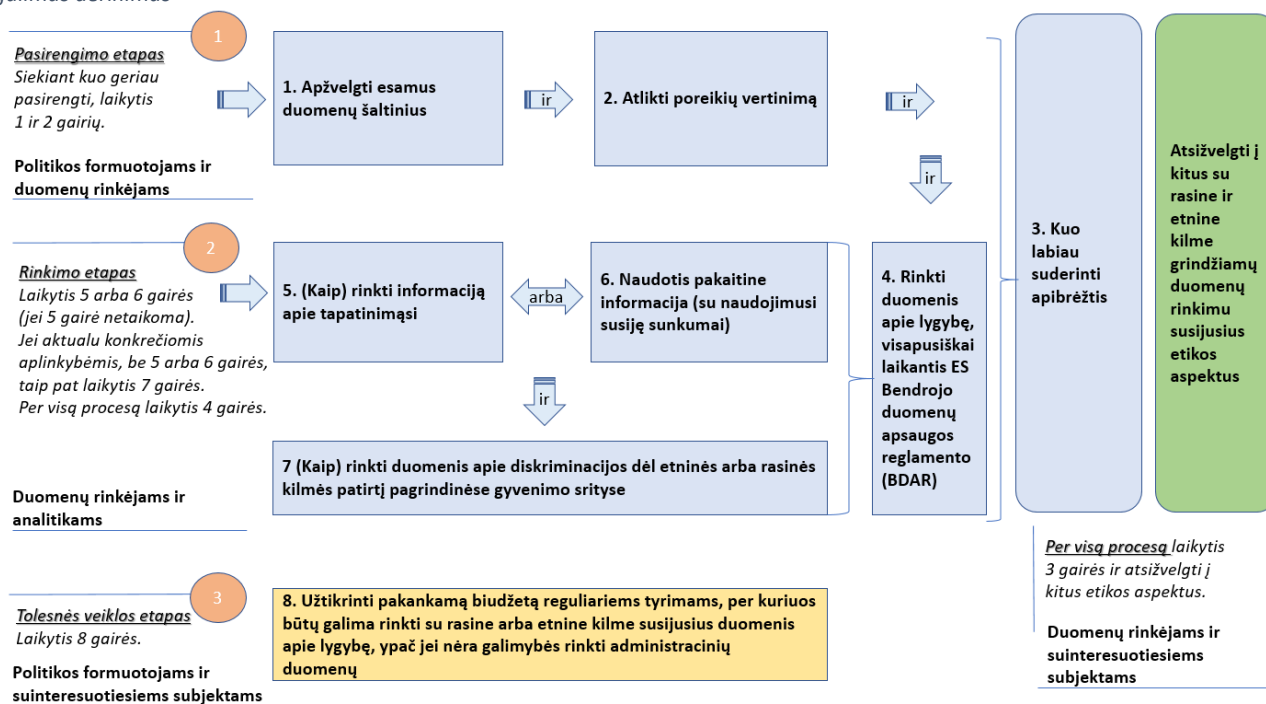
Be to, įvairios rasizmą ir rasinę arba etninę diskriminaciją patiriančios bendruomenės ir (arba) grupės gali skirtingai vertinti būtinybę rinkti šiuos duomenis arba prieštarauti jų rinkimui ir duomenų rengėjai tai turi vertinti rimtai.

Todėl šios gairės galėtų būti išeities taškas, kuriuo remiantis valstybėms narėms būtų lengviau taikyti ES lygybės teisės aktus, vadovaujantis Rasinės lygybės direktyva. Jose atsižvelgiama į nacionalines teises aplinkybes ir skirtingus kiekvienoje valstybėje narėje taikomus etnine arba rasine kilme grindžiamų duomenų apie lygybę rinkimo reikalavimus. Politikos formuotojai ir kiti suinteresuotieji subjektai gali pasirinkti tuos gairėse nustatytus veiksmus, kurie geriausiai atitinka tam tikroje valstybėje narėje konkrečiu metu nustatytus poreikius, arba teikti šiems veiksams pirmenybę.

ES valstybės narės raginamos remtis šiomis gairėmis grindžiant savo kovos su rasizmu ir nediskriminavimo politiką, veiksmingą jos įgyvendinimą ir vertinant pasiektus rezultatus lygybės atžvilgiu.

Kadangi taip pat gali skirtis įvairiems duomenų šaltiniams taikomi rasine arba etnine kilme grindžiamų duomenų apie lygybę rinkimo reikalavimai (pvz., norint rinkti duomenis oficialiosios statistikos srityje, reikia teisinių taisyklių), toliau išdėstytus pagrindinius principus vieniems duomenų šaltiniams gali būti taikyti lengviau nei kitiems. Siekiant padėti valstybėms narėms geriau suprasti šį procesą, 1 diagramoje pavaizduota galima šiose gairėse nustatytų principų taikymo seka ir galimas jų derinimas.

1 diagrama. Pagrindiniai rasine arba etnine kilme grindžiamų duomenų apie lygybę rinkimo principai. Jų taikymo seka ir galimas derinimas

Pagrindiniai rasine arba etnine kilme grindžiamų duomenų apie lygybę rinkimo principai

1. Apžvelgti esamus duomenų šaltinius, iš kurių galima gauti informacijos apie rasinę arba etninę kilmę (įskaitant taikomas kategorijas ir su jomis susijusias apibrėžtis)

Pagrindimas

Išsami (nacionalinė) visų esamų su rasine arba etnine kilme susijusių duomenų (įskaitant susijusias sąvokas ir apibrėžtis) apžvalga yra koordinuoto požiūrio į duomenų rinkimą užtikrinimo, įskaitant vienodų kategorijų, sąvokų ir jų apibrėžčių nustatymą, prielaida.

Ją atlikus, būtų lengviau padėti pamatus sistemingesniam požiūriui į rasine arba etnine kilme grindžiamus duomenis ir sukurti tvirtą pagrindą reikiamiems patobulinimams, nustatant:

- įvairius su rasine arba etnine kilme susijusių duomenų apie lygybę šaltinius ir teikėjus, taip pat atsižvelgiant į šaltinius, kurie nėra konkrečiai skirti duomenims apie lygybę rinkti, bet apima kintamuosius, kurie gali būti naudojami esamai struktūrinei nelygybei parodyti ir analizuoti;
- struktūros ir taikomų metodų, taip pat sąvokų ir matavimo vienetų trūkumus ir nenuoseklumą;
- nereikalingą duomenų rinkimo dubliavimąsi.

Šią iniciatyvą galėtų padėti įgyvendinti arba koordinuoti nacionalinis statistikos institutas arba atitinkama ministerija / vyriausybės padalinys. Taip pat būtų galima suteikti konkrečius įgaliojimus atlikti šią apžvalgą lygybės įstaigai arba tyrimų institutui ir skirti tam išteklių.

Pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytų duomenų apžvalgą reikėtų atlikti periodiškai, atsižvelgiant į nustatytų duomenų šaltinių atnaujinimo reguliarumą, pvz., kas ketverius arba penkerius metus, ir apsvarstant galimybę įtraukti galimus naujus duomenų šaltinius ir teikėjus.

Gairės

Valstybės narės ir visos renkant su etnine arba rasine kilme susijusius ir (arba) pagal ją suskirstytus duomenis dalyvaujančios arba už jų rinkimą atsakingos susijusios institucijos ir subjektai raginami:

- tinkamai atsižvelgti į [Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gaires](#), ypač į 1 gairę ***Duomenų apie lygybę šaltinių apžvalga ir duomenų spragų nustatymas***;
- nustatyti instituciją, įstaigą arba organizaciją, kuri galėtų inicijuoti, koordinuoti ir atlikti apžvalgą, ir suteikti jai įgaliojimus;
- atlikti išsamią nacionalinę visų esamų duomenų šaltinių, kuriais naudojantis būtų lengviau suskirstyti duomenis pagal bendrąją statistinę kategoriją *rasinė arba etninė kilmė*, apžvalgą¹⁸.

Ją atlikdamos jos turėtų atsižvelgti į visas galimas sudedamąsias dalis ir pakaitinius kintamuosius, kurie galėtų patekti į šią bendrąją kategoriją, įskaitant susijusias sąvokas ir jų apibrėžtis (žr. šių gairių skirsnį *Rasinės arba etninės kilmės sąvoka*).

---

¹⁸ Į ES lygybės ir nediskriminavimo teisės aktų taikymo sritį patenkantys nacionalinių valdžios institucijų kaupiami ir naudojami duomenų šaltiniai, susiję su etnine arba rasine kilme, kuri gali būti nurodoma tokiais pakaitiniais rodikliais kaip tautybė, migracijos statusas ir pan.).

Atlikdamos šią apžvalgą, valstybės narės galėtų naudotis 2018 m. Duomenų apie lygį pogrupio parengta [diagnostine apžvalgos priemone](#), pritaikiusios ją prie šios konkrečios apžvalgos poreikių;

- remiantis apžvalgos rezultatais, ieškoti bendrumų ir skirtumų duomenų šaltiniuose ir laiko atžvilgiu, susijusių su:
  - politikos sritimi / teisėkūros byla, kurioms duomenys buvo naudoti arba šių duomenų reikėjo;
  - duomenų šaltiniu (administraciniu registru, tyrimo duomenimis, skundų duomenimis ir pan.);
  - suskirstant duomenis taikytomis kategorijomis / klasifikacija arba klausimais, kurie buvo užduodami atliekant tyrimą, siekiant įvertinti rasinę arba etninę kilmę, ir pan., taip pat su jais susijusias sąvokas ir apibrėžtis (ir susijusius kategorijų / klasifikacijos pokyčius laikui bėgant);
  - diskriminacijos priežasčių sąryšių arba sąryšine nelygybe;
  - gyvenimo sritimis, apie kurias renkami duomenys (pvz., užimtumo (galimybių įsidarbinti), būsto (galimybių jį gauti), švietimo, sveikatos, teisės kreiptis į teismą, galimybių įsigyti prekių ir paslaugų ir pan.);
  - kokybinių ir kiekybinių duomenų rinkimo metodais ir būdais (pvz., tiesioginiai pokalbiai, apklausa internetu, apklausa paštu, pokalbiai telefonu ir pan.), imties dydžiu, reprezentatyvumu, geografine aprėptimi;
  - visuomenės galimybės susipažinti su duomenimis ir analize;
  - duomenų rinkimo dažnumu (t. y. atnaujinimo dažnumu ir esamomis laiko eilutėmis, taip pat pertraukomis arba dažnumo skirtumais, jei jis skyrėsi);
- įvertinti duomenų apžvalgos rezultatus, atsižvelgiant į naudotojų poreikio vertinimo rezultatus (2 pagrindinis principas), siekiant toliau vertinti ir persvarstyti nuolatinį poreikį rinkti pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytus duomenis;
- siekiant skaidrumo ir atskaitomybės užtikrinti, kad rasine arba etnine kilme grindžiami suvestiniai statistiniai duomenys būtų prieinami viešojoje srityje, o jei šiuos duomenis gali naudoti teismai, užtikrinti teisę į veiksmingą teisinę gynybą (ES pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnis);
- panašiai, kaip nurodyta [Duomenų apie lygį rinkimo ir naudojimo gerinimo gairių](#) 3 gairėje, valstybės narės galėtų numatyti sukurti duomenų centrą (ir skirti jam specialų tinklalapį), kad būtų galima surinkti ir pavaizduoti atliekant apžvalgą nustatytus duomenis apie rasinę arba etninę kilmę. Tai pagerintų suinteresuotųjų subjektų ir duomenų naudotojų prieigą prie šių duomenų ir naudojimąsi jais, sustiprintų veiksmingą politikos įgyvendinimą (pvz., šie duomenys galėtų būti įtraukiami į kovos su rasizmu stebėsenos sistemą) ir padėtų užtikrinti valstybių narių ir susijusių subjektų atsakomybę. Šį centrą galėtų prižiūrėti institucija arba įstaiga, kuriai pavesta atlikti poreikių vertinimą (2 pagrindinis principas).

Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Norvegijoje veikiantis [Samių, tautinių mažumų ir imigrantų kilmės asmenų lygybės ir gyvenimo sąlygų duomenų centras](#), kurį koordinuoja [Norvegijos vaiku, jaunimo ir šeimų reikalų direktoratas](#), žvalgo ir kaupia esamus statistinių duomenų apie lygybę ir samių, tautinių mažumų ir imigrantų kilmės asmenų gyvenimo sąlygų tyrimų šaltinius.

Pagrindinis šio duomenų centro tikslas yra užtikrinti patikimą žinių bazę su etninių mažumų grupėmis ir imigrantų kilmės asmenimis susijusią politiką rengiantiems nacionaliniams ir vietos politikos formuotojams. Atsiradus naujos arba atnaujintos statistinės informacijos, duomenų centras atnaujinamas, todėl lengviau užtikrinti reguliarių ir laiku atliekamą duomenų rinkimą.

Duomenų centras yra vienas iš penkiasdešimties Norvegijos Vyriausybės [Kovos su rasizmu ir diskriminacija dėl etninės kilmės ir religijos veiksmy plane \(2020–2023 m.\)](#) nustatytų veiksmy. Šis duomenų centras sukurtas pagal tą patį internetinį formatą ir darbo metodą, kaip ir ankstesni duomenų centrai, skirti duomenims apie negalią, seksualinę orientaciją, lytinę tapatybę, lyties išraišką ir lyties požymius. Kadangi Norvegijos administraciniuose duomenyse etninė kilmė arba religija neregistruojama, o mokslinių tyrimų procesuose registruojama retai, šiam duomenų centrui pirmiausia naudojami statistinės informacijos šaltiniai, į kuriuos įtraukiama informacija apie imigranto kilmę.

Suomija 2008 m. sukūrė [nacionalinę diskriminacijos stebėsenos sistemą](#). Su ja susieta speciali diskriminacijos stebėsenos grupė ir svetainė, kurią šiuo metu koordinuoja ir plėtoja Teisingumo ministerija. Šioje stebėsenos sistemoje siekiama: 1) rengti atnaujintą informaciją apie diskriminaciją Suomijos visuomenėje, 2) kaupti mokslinių tyrimų duomenis ir kitų rengiamą statistinę informaciją, 3) skatinti diskriminacijos mokslinių tyrimų srityje dirbančių asmenų ir organizacijų tarpusavio bendradarbiavimą ir 4) siūlyti nediskriminavimą skatinančias politikos priemones.

Svetainė veikia kaip [platforma, kurioje kaupiami moksliniai tyrimai, studijos ir statistinė informacija apie diskriminaciją Suomijos visuomenėje](#) (įskaitant informaciją apie etninę ir rasinę kilmę, religiją ir įsitikinimus). Informacija skirstoma į kategorijas pagal penkias rodiklių sritis, dėl kurių yra sutarusi speciali diskriminacijos stebėsenos grupė: 1) požiūris, 2) diskriminacijos patirtis ir pastebėta diskriminacija, 3) pranešimai apie diskriminaciją ir apkaltinamieji nuosprendžiai, 4) neapykantos nusikaltimai ir neapykantą kurstanti kalba, 5) diskriminacijos skatinimas.

Italijoje įgyvendinant [Italijos nacionalinę romų integracijos strategiją](#) buvo įsteigta Italijos nacionalinės statistikos tarnybos (*Istat*) koordinuojama darbo grupė. Šios grupės tikslas yra užtikrinti bendrą požiūrį į duomenų rinkimo mastą ir metodus. Ji siekia sukurti centrą, kuriame būtų galima apžvelgti ir platinti oficialius ir neoficialius (bet patikimus) esamus šaltinius. Šis užmojis, nors ir nėra pagrindinis tikslas, yra didžiausias iššūkis grupei, nes trūksta patikimos ir išsamios informacijos apie romų gyvenimo sąlygas. 2015 m. tarnyba *Istat*, Nacionalinė kovos su rasine diskriminacija tarnyba (UNAR) ir Nacionaline Italijos savivaldybių asociacija (ANCI) atliko esamų duomenų apie romus šaltinių apžvalgą ir nustatė duomenų spragas. 2019 m. tarnyba *Istat* ir UNAR atliko savivaldybių įgyvendintų romams skirtų perkėlimo į būstus projektų apžvalgą.

2. Atlikti pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytų duomenų (galimų) naudotojų poreikių vertinimą

Pagrindimas

Atliekant poreikių vertinimą, reikėtų nustatyti, kokių tipų pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytų duomenų apie lygybę reikia norint formuoti įrodymais grindžiamą politiką ir stebėti su lygybe ir žmogaus teisėmis susijusią pažangą bei regresą.

Poreikių vertinimas turėtų būti grindžiamas atitinkamais valstybėms narėms taikomais ES, tarptautiniais ir nacionaliniais norminiais standartais, pvz., ES pagrindinių teisių chartija, ES lygybės teisės aktais, tarptautine žmogaus teisių teise ir nacionalinės teisės aktais, – juose į lygybę ir nediskriminavimą rasinės arba etninės kilmės atžvilgiu atsižvelgiama įvairiai.

Atliekant poreikių vertinimą, daug dėmesio turėtų būti skiriama ES lygmens politikos koordinavimo procesams, pvz., Europos semestru, taip pat reikšmingiems politiniams įsipareigojimams, įskaitant Europos socialinių teisių ramstį, 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planą ir Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkę.

Šią iniciatyvą galėtų padėti įgyvendinti arba koordinuoti nacionalinis statistikos institutas arba atitinkama ministerija / vyriausybės padalinys. Taip pat būtų galima suteikti konkrečius įgaliojimus atlikti šį vertinimą nacionalinei žmogaus teisių institucijai, lygybės įstaigai arba tyrimų institutui ir skirti tam išteklių.

Pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytų duomenų apie lygybę naudotojų poreikių vertinimą rekomenduojama atlikti periodiškai, pvz., kas ketverius arba penkerius metus, atsižvelgiant į naujas teisėkūros ir politikos bylas arba jau įgyvendinamų įsipareigojimų, teisės aktų ir politikos peržiūrą.

Gairės

Valstybės narės raginamos:

- atlikti išsamų pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytų duomenų apie lygybę poreikių politikos srityje vertinimą, atsižvelgiant į visas susijusias politikos ir teisėkūros bylas, įskaitant tarptautinę žmogaus teisių teisę ir atitinkamus politinius įsipareigojimus;
- vertinti naudotojų poreikius reguliariai, pvz., kas ketverius arba penkerius metus;
- nustatyti duomenų rinkimo prioritetus, atsižvelgiant į tai, kaip skubiai naudotojams reikia duomenų;
- informuoti apie naudotojų poreikių vertinimo rezultatus įvairiais kanalais ir formatais visas renkant pagal rasinę arba etninę kilmę suskirstytus duomenis dalyvaujančias susijusias institucijas, įstaigas, statistikos tarnybas, mokslo tiriamąsias įstaigas, pilietinės visuomenės organizacijas ir pan.;
- užtikrinti, kad būtų renkami duomenys, kuriais remiantis būtų galima stebėti, kaip vykdomi įsipareigojimai pagal ES teisę, pvz., renkant vyriausybių administracinius duomenis arba atliekant nacionalinius tiek viešąjį, tiek privatųjį sektorius apimančius tyrimus, ir pan.

Pastaba: valstybės narės, kurios oficialiosios statistikos srityje arba per plataus masto apklausas duomenų apie rasinę arba etninę kilmę nerenka – ir kuriose skepticizmas šių duomenų rinkimo ir naudojimo atžvilgiu yra gana plačiai paplitęs – turėtų apsvarstyti galimybę surengti struktūrinį dialogą su įvairiais suinteresuotaisiais subjektais (sprendimų priėmėjais, viešojo sektoriaus

institucijomis, mokslinių tyrimų institutais, pilietinės visuomenės organizacijomis ir pan.), kad galėtų sutarti dėl to, kokių rūšių duomenys ir kokiomis sąlygomis jie turėtų būti renkami.

Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Airijoje taikoma [2014 m. Airijos žmogaus teisių ir lygybės komisijos akto](#) 42 skirsnyje nustatyta [viešojo sektoriaus pareiga užtikrinti lygybę ir žmogaus teises](#). Ji įtraukta į Airijos žmogaus teisių ir lygybės reguliavimo teisinę sistemą ir yra teisinis viešojo sektoriaus institucijų įpareigojimas siekti:

- panaikinti diskriminaciją;
- skatinti lygias galimybes ir vienodą požiūrį į darbuotojus ir jų teikiamomis paslaugomis besinaudojančius asmenis;
- apsaugoti darbuotojų ir paslaugų naudotojų žmogaus teises.

Pagal šią pareigą taip pat reikalaujama, kad viešojo sektoriaus institucijos *įvertintų* vykdančias funkcijas kylančius lygybės ir žmogaus teisių klausimus, juos *spręstų* ir apie juos *praneštų*. Airijos žmogaus teisių ir lygybės komisijos (IHREC) gairėse dėl [viešojo sektoriaus pareigos](#) patariama laikytis įrodymais grindžiamo požiūrio į viešojo sektoriaus institucijos lygybės ir žmogaus teisių vertinimą ir veiksmų planą; šis požiūris apima specialių kategorijų duomenis apie rasinę arba etninę kilmę.

IHREC taip pat pripažįsta, kad su duomenų apie lygybę tvarkymu susiję sprendimai yra kiekvienos viešojo sektoriaus institucijos, kaip duomenų valdytojo, reikalas, bet [mano, kad egzistuoja teisinis pagrindas](#), kuriuo remdamosi viešojo sektoriaus institucijos duomenis apie lygybę gali tvarkyti statistinės analizės tikslais, ir kad viešojo sektoriaus pareiga užtikrinti lygybę ir žmogaus teises yra teisės aktais įtvirtintas visų viešojo sektoriaus institucijų įpareigojimas.

Airijoje [Vaiko ir šeimos agentūra Tusla](#) 2019 m. užsakė atlikti tyrimą, kad galėtų sukurti etiniu požiūriu tinkamą, žmogaus teisių sistemą atitinkančią etninių duomenų rinkimo sistemą. Šiuo projektu siekiama trijų pagrindinių tikslų:

- (1) nustatyti teines ir politines aplinkybes, kuriomis *Tusla* galėtų kurti etninių duomenų rinkimo sistemą;
- (2) parengti agentūrai *Tusla* skirtas geriausios patirties gaires dėl etninių duomenų rinkimo metodų ir sistemų;
- (3) užtikrinti, kad *Tusla* informacinėse sistemose taikant geriausią patirtį būtų galima gerinti paslaugų teikimą.

Šį vertinimą agentūros *Tusla* vardu pagal partnerystės programą buvo pavesta atlikti UNESCO vaiko ir šeimos tyrimų centrui (UCFRC).

Kroatijoje nacionaliniu lygmeniu trūko patikimų ir išsamių pagal etninę kilmę suskirstytų duomenų, įskaitant Nacionalinės romų integracijos strategijos (NRIS) įgyvendinimo stebėsenos bazinius rodiklius, todėl imtasi projekto, kurį Pagrindinių teisių agentūra apibūdino kaip [perspektyvią praktiką sudarant internetinį duomenų apie lygybę rinkimo praktikos rinkinį](#). Pagal šį projektą stebėta romų įtrauktis ir integracijos pažanga. Šis tyrimas buvo grindžiamas romų kilmės gyventojų apžvalga, derinant išorinio tapatybės priskyrimo ir tapatybės pasirinkimo metodus, todėl pirmąkart istorijoje buvo galima tiksliai nustatyti Kroatijoje gyvenančių romų skaičių. Vykdančiam projektą buvo sukurta išsami anonimizuoti duomenų basė ir gauti preliminarūs rezultatai.

Imantis tolesnių veiksmų, pagal [dabartinį projektą](#) ne tik teikiama išsami sektorių analizė ir rekomendacijos visais romų įtraukties politikos ir [2021–2027 m. nacionalinio romų integracijos plano](#) rengimo, taikant apie 350 kintamųjų, aspektais, bet ir įtraukiami Nacionalinio romų integracijos

informacijos centro (angl. NRCP) ir kitų suinteresuotųjų subjektų, dalyvaujančių įgyvendinant NRIS ir vykdamas jos stebėseną, pajėgumų didinimo komponentai, taip pat ypatingą dėmesį skiriant romų moterims ir jaunimui.

Daug išteklių taip pat skirta regioniniams bei vietos susitikimams ir žiniasklaidos kampanijoms, kurių tikslinė auditorija buvo romai ir daugumos bendruomenė. Per visą projekto ciklą buvo aktyviai įtraukiami romų atstovai.

Dar vienas pavyzdys – **Kroatijos** ombudsmeno metinė ataskaita. Ši ataskaita grindžiama gautais skundais, vietoje vykdytu darbu, moksliniais tyrimais ir duomenimis, surinktais iš kelių šimtų suinteresuotųjų subjektų, įskaitant viešojo sektoriaus institucijas, pilietinės visuomenės organizacijas, profesines sąjungas, darbdavius, universitetus, bažnyčias, religines organizacijas ir daugybės kitų.

Portugalijoje nacionalinė statistikos tarnyba pradėjo [bandomąjį šalies gyventojų gyvenimo sąlygų, kilmės ir judėjimo tyrimą](#), kurio pagrindinis tikslas buvo išbandyti klausimyną, į kurį įtraukti konkrečiai su diskriminacijos patirtimi susiję moduliai ir klausimas, kuriuo siekta išsiaiškinti respondentų tapatinimąsi etninės kilmės atžvilgiu. Be to, atliekant šį bandomąjį tyrimą, išbandoma imties struktūra, kuria būtų galima atsižvelgti į šalies gyventojų įvairovę, pvz., į konkrečias etninių mažumų grupes.

Ši veikla dera su nacionaline kovos su rasizmu politika, t. y. su nacionalinio parlamento rekomendacija vyriausybei dėl nacionalinės kovos su rasizmu strategijos įgyvendinimo (Respublikos Asamblėjos rezoliucija Nr. 16/2021) ir kovos su rasizmu priemonių priėmimo, į kurią įtraukta rekomendacija dėl duomenų apie etninę diskriminaciją rinkimo (Respublikos Asamblėjos rezoliucija Nr. 11/2021).

Todėl siekiama rinkti su diskriminacija ir nelygybe susijusius duomenis apie etninę kilmę. Į galutinį visiems gyventojams skirtą klausimyną taip pat bus įtraukti keli visa apimantys moduliai gyvenimo sąlygų, pvz., sveikatos, būsto, galimybių įsigyti prekių ir paslaugų, pajamų, šeimos, vaisingumo ir naudojimosi informacinių ryšių technologijomis klausimais.

Italijoje tarnyba *Istat* ir [Nacionalinė kovos su rasine diskriminacija tarnyba](#) (UNAR) pasirašė susitarimą sukurti informavimo apie romų, sintų ir kaminantų (sicil. *caminanti*) įtrauktį bei būsto sąlygas sistemą. Šis projektas yra įtrauktas į [2012–2020 m. nacionalinę romų, sintų ir kaminantų įtraukties strategiją](#) ir finansuojamas vykdamas Europos socialinio fondo bendrai finansuojamą 2014–2020 m. nacionalinės įtraukties veiksmų programos veiklą. Siekiama pagerinti statistines žinias apie Italijoje gyvenančius romus, sukuriant įtraukties stebėsenos rodiklių sistemą, ypatingą dėmesį skiriant romų **perkėlimui į būstus**.

Perkėlimo į būstus projektų tyrimas buvo pirmoji sudedamoji platesnio masto mokslinių tyrimų, kuriuose dalyvauja tarnyba *Istat*, UNAR ir Nacionalinėje romų asociacijų platformoje užsiregistravę romų atstovai, dalis. Šio pirmojo tyrimo tikslas buvo įvertinti visus savivaldybių (kuriuose gyvena daugiau kaip 15 000 gyventojų) vykdytus su būstu susijusios įtraukties užtikrinimo projektus. Ši veikla dar tęsiama. Per antrąjį etapą, kuris turėtų vykti 2021 m., bus rengiami pokalbiai su tais romais, sintais ir kaminantais, kurie 2012–2020 m. išsikėlė iš gyvenviečių ir gyvena tinkamame būste, ir tais, kurie iš gyvenviečių neišsikėlė.

2019 m. Italijos Respublikos Senatas įsteigė Ypatingą kovos su netolerancijos, rasizmo, antisemitizmo ir neapykantos bei smurto kurstymo reiškiniais komisiją (*Commissione straordinaria per il contrasto dei fenomeni di intolleranza, razzismo, antisemitismo e istigazione all'odio e alla violenza*). Šiai komisijai pavesta surinkti statistinius duomenis apie neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančią kalbą iš su šiais reiškiniais kovojančių organizacijų – [Prevenzione e contrasto dell'antisemitismo \(camera.it\)](#).

3. Suderinti su rasine arba etnine kilme susijusių sąvokų apibrėžtis, klasifikavimą, skirstymą į kategorijas ir įtraukti duomenis apie rasinę arba etninę kilmę į ES ir nacionalinius tyrimus

Taikant vienodą požiūrį į duomenų rinkimą, padidėtų surinktų duomenų palyginamumas, pagrįstumas bei patikimumas ir sumažėtų duomenų rinkimo sąnaudos.

Pagrindimas

Vyriausybės turi užtikrinti, kad (renkant vyriausybės administracinius duomenis ir atliekant nacionalinius tyrimus viešajame bei privačiajame sektoriuose ir pan.) būtų renkami duomenys, kuriais remiantis būtų galima stebėti, kaip vykdomi ES teisės aktuose nustatyti įpareigojimai. Kadangi renkant duomenis apie rasinę arba etninę kilmę galimos taikyti sąvokos ir pakaitiniai kintamieji gali būti sudėtingi ir įvairūs, ilgainiui siekiama užtikrinti suderintus įvairių šaltinių duomenis, kad būtų galima:

1. didinti:

- a. palyginamumą (nacionaliniu lygmeniu ir Europos Sąjungoje);
- b. etninei arba rasinei kilmei nustatyti taikomų kategorijų pagrįstumą ir patikimumą;
- c. galimybes susieti įvairius duomenų šaltinius, kad būtų galima atlikti tolesnę analizę ir teikti ataskaitas apie lygybę;
- d. naudotojų informuotumą apie duomenų poreikius ir etnine arba rasine kilme grindžiamos statistinės informacijos supratimą (duomenų raštingumą);
- e. duomenų rinkimo efektyvumą;

2. mažinti:

- a. susijusių kategorijų ir duomenų rinkinių rengimo trukmę ir išlaidas;
- b. nereikalingą duomenų šaltinių dubliavimąsi;
- c. nereikalingą stebėseną ir duomenų apie etnines arba rasines grupes saugojimą.

Gairės

Valstybėms narėms ir visoms renkant etnine arba rasine kilme grindžiamus duomenis dalyvaujančioms arba už jų rinkimą atsakingoms susijusioms institucijoms bei įstaigoms rekomenduojama:

- tinkamai atsižvelgti į [Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gaires](#), ypač į 9 gairę (*Duomenų apie lygybę pagrįstumo ir patikimumo didinimas*) ir 11 gairę (*Duomenų apie lygybę palyginamumo gerinimas*);
- remtis apžvalgos veiklos (1 gairė) rezultatais, siekiant nustatyti su taikomomis kategorijomis ir (arba) sąvokų apibrėžtimis susijusius panašumus ir skirtumus duomenų šaltiniuose ir laiko atžvilgiu;
- remtis naujausiais akademinį mokslinių tyrimų rezultatais sociologijos ir socialinės psichologijos srityse, ypač susijusiais su rasizmu, grupių santykiais, etnine ir rasine tapatybe, siekiant didinti galimų duomenų rinkėjų ir naudotojų informuotumą apie socialinę rasinių arba etninių kategorijų struktūrą;
- rengti bendruomenių konsultacijas su visų susijusių etninių mažumų ir rasinių grupių atstovais, siekiant: a) nustatyti tinkamiausias duomenų suskirstymo kategorijas ir (arba) klausimus apie tapatinimąsi, kuriuos reikėtų užduoti vykdant apklausas, ir pan., ir b) pasiekti sutarimą dėl susijusių sąvokų apibrėžčių. Remiantis [JT Žmogaus teisėmis grindžiamu požiūriu į duomenis](#), bendruomenių konsultacijos ir dalyvavimas turėtų vykti, kiek įmanoma, visais mokslinių tyrimų lygmenimis, įskaitant planavimą, duomenų rinkimą, sklaidą ir analizę;

- nustatyti pusiausvyrą tarp bendruomenės inicijuoto ir dalyvaujamojo darbo ir supratimo apie palyginamą lygmeniu atliekamo kiekybinių duomenų rinkimo stebėsenos tikslais apribojimus bei būtinybę informuoti žmones apie statistinių duomenų rinkimą – tai yra apie tai, kuo jis gali būti naudingas bendruomenei. Todėl reikia didinti dalyvaujančių grupių statistinį raštingumą stiprinti jų gebėjimus¹⁹. *Siekiant užtikrinti atskaitomybę, labai svarbu grąžinti surinktus duomenis į nepalankioje padėtyje esančių gyventojų grupių rankas ir stiprinti jų gebėjimus jais naudotis*²⁰;
- (remiantis bendruomenių konsultacijų rezultatais) rengti konsultacijas su tyrimų metodikos ir rengimo ekspertais, taip pat su renkant administracinius duomenis (pvz., nacionalinių registry, surašymų ir panašioje veikloje) dalyvaujančiais ekspertais, siekiant aptarti sunkumus ir problemas, susijusius su galimu duomenų suskirstymo kategorijų nustatymu / apklausų klausimais (įskaitant su rasine arba etnine kilme susijusius pakaitinius duomenis), kuriuos būtų galima taikyti įvairiuose duomenų rinkiniuose.

Per šias konsultacijas turėtų būti siekiama susitarti dėl veiksmingiausių, pagrįsčiausių ir patikimiausių duomenims apie rasinę arba etninę kilmę taikytinų metodų. Jais taip pat būtų galima remtis rengiant standartus arba perspektyvią praktiką susijusių kategorijų operacionalizavimo srityje;

- tinkamai atsižvelgti į įvairiems duomenų šaltiniams (administraciniams registrams, surašymams, apklausų duomenims ir pan.) taikomų reikalavimų skirtumus ir vienodų kategorijų taikymo įvairiuose duomenų šaltiniuose galimybes ir (arba) laisvę;
- tinkamai atsižvelgti į šių gairių skirsnyje *Rasinės arba etninės kilmės sąvoka* išvardytų visų galimų kategorijų ir pakaitinių kintamųjų, kuriais būtų galima remtis nustatant rasinę arba etninę kilmę, įvairovę, išsaugant jų taikomumą įvairiose situacijose ir patikimumą. Vartojamos nacionalinės apibrėžtys ir sąvokos priklausys nuo nacionalinių sąlygų ir poreikių²¹;
- dokumentuoti pagrindinius su etnine kilme susijusius kriterijus bei klasifikavimo procedūras ir informuoti duomenų naudotojus apie sąvokas, kuriomis šie kriterijai ir procedūros grindžiami, atsižvelgiant į tai, kad, kaip nurodyta su etnine kilme susijusiuose Jungtinių Tautų [Principuose ir rekomendacijose dėl gyventojų ir būstų surašymo](#) (4.187 dalyje), etninė ir kultūrinė sudėtis įvairiose šalyse gal labai skirtis, taip pat dėl nustatant etninę kilmę taikomų metodų įvairovės ir įvairių kriterijų, todėl pripažįstama, kad nėra vienos apibrėžties arba klasifikacijos, kurią būtų galima rekomenduoti ir taikyti visose šalyse;
- tinkamai atsižvelgti į [Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gaires](#), ypač į 7 gairę *Duomenų apie lygybę įtraukimas į ES ir nacionalines apklausas*, siekiant: 1) įtraukti sutartas duomenų suskirstymo pagal rasinę arba etninę kilmę kategorijas; 2) į ES ir nacionalinius tyrimus

¹⁹ OHCHR, 2018, [A Human Rights-Based Approach to Data: Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development](#) (Žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į duomenis. Nė vieno nepalikti nuošalyje įgyvendinant Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 m.), Jungtinės Tautos, 2018, p. 4.

²⁰ OHCHR, 2018, [A Human Rights-Based Approach to Data: Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development](#) (Žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į duomenis. Nė vieno nepalikti nuošalyje įgyvendinant Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 m.), Jungtinės Tautos, 2018, p. 19.

²¹ Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisija (UNECE) (2020), [Poverty Measurement – Guide to Data Disaggregation](#) (Skurdo vertinimas. Duomenų suskirstymo vadovas), p. 33.

įtraukti klausimus, kuriais galima nustatyti diskriminaciją / kriminalinę viktimizaciją dėl rasinės arba etninės kilmės;

- daugelis valstybių narių renka pakaitinę informaciją, rodančią etninę kilmę arba imigracijos praeitį (kartu su kitais su lygybe susijusiais kintamaisiais, pvz., *negalia*), Europos statistikos sistemai (ESS) – atlikdamos darbo jėgos tyrimą (DJT), ES statistikos apie pajamas ir gyvenimo sąlygas (ES SPGS) tyrimą arba tokius visoje ES atliekamus tyrimus kaip „Eurobarometras“.

Vis dėlto šie socialiniai ir ekonominiai ypatumai dar nėra reguliariai ir sistemingai taikomi kaip statistinių duomenų apie lygybę suskirstymo kategorijos. Todėl nacionalinės statistikos tarnybos ir Eurostatas turėtų didinti ir skatinti reguliarių šių kategorijų taikymą, kad būtų galima suskirstyti visus Europos statistikos sistemai renkamus duomenis;

- lygybės įstaigos gali naudingai bendradarbiauti, siekdamos išnagrinėti savo rasine arba etnine kilme grindžiamo duomenų apie lygybę rinkimo sistemas, šalinti šių sistemų veiksmingumo ir (arba) palyginamumo bei sąveikumo kliūtis ir apsvarstyti, kaip būtų galima kuo labiau patobulinti ir koordinuoti rasine arba etnine kilme grindžiamą savo duomenų rinkimą;
- dokumente [Žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į duomenis](#) nurodyta, kad *duomenų rinkėjai taip pat atsako už savo duomenų rinkimo veiklos ir duomenų skelbimo poveikį*²².

Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Portugalijoje [įvairūs duomenų naudotojai Portugalijos statistikos instituto prašė](#) surinkti duomenis apie etninę gyventojų kilmę ir diskriminacijos bei nelygybės patirtį, kuri galėtų būti susijusi su gyventojų migracijos praeitimi ir etnine kilme.

Sunkiausia rengiant etninės gyventojų kilmės klasifikaciją buvo laikoma tai, kad nėra suderintos praktikos ir netaikoma bendrų gairių. Siekiant patobulinti galutinį klausimyną bei metodiką ir imties struktūrą, bus analizuojami [bandomojo šalies gyventojų gyvenimo sąlygu, kilmės ir judėjimo tyrimo](#) (jis išsamiau aprašytas pirmiau pateiktoje 2 gairėje) rezultatai. Nors ši veikla dar tik prasidėjo, jau gaunama įžvalgų apie pagrindinius sunkumus, kurių kyla renkant duomenis apie rasinę arba etninę kilmę.

Belgijoje rengiant ataskaitą [2019 m. socialinė ir ekonominė padėtis. Darbo rinka ir kilmė](#) asmens kilmei nustatyti taikyti du kintamieji: *kilmė* ir *migracijos praeitis*.

Kilmės kintamasis yra tikslesnis nei asmens pilietybė apsiribojantys rodikliai, nes juo galima tiksliai užregistruoti antrąją kartą, taip pat asmenis, tapusiais belgais todėl, kad jie arba jų tėvai įgijo Belgijos pilietybę gimdami.

Taikant migracijos praeities kintamąjį, galima atskirti naujus ir senesnius imigrantus, antrosios arba trečiosios kartos imigrantus ir atstovus, Belgijos pilietybę įgijusius asmenis arba belgais gimusius užsienio kilmės tėvų vaikus arba užsieniečiais likusius asmenis. Pagal šį metodą, siekiant apibrėžti išskirtines asmenų grupes, abiem kintamiesiems taikomi daugiapakopiai algoritmai.

---

²² OHCHR, 2018, [A Human Rights-Based Approach to Data: Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development](#) (Žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į duomenis. Nė vieno nepalikti nuošalyje įgyvendinant Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 m.), Jungtinės Tautos, 2018, p. 19.

Liuksemburge 2020 m. spalio 1 d. pradėtas viktimizacijos tyrimas, skirtas visiems 16 metų amžiaus arba vyresniems Didžiojoje Hercogystėje gyvenantiems asmenims. Atliekant saugumo tyrimą renkama išsami informacija apie nusikaltimus ir pažeidimus, kuriuos šie gyventojai patyrė per pastaruosius penkerius metus, dešimt metų ir (arba) kada nors gyvenime. Per jį taip pat siekiama įvertinti pasitenkinimą politikos ir teismų darbu. Be to, jį atliekant užduodami klausimai apie žmonių saugumo jausmą, patiriamas su narkotikais susijusias problemas, vandalizmą jų gyvenamuosiuose rajonuose arba priemones, kurių jie galbūt ėmėsi, siekdami apsisaugoti.

Į klausimyną įtraukti klausimai apie mažumos statusą (etninė mažuma, religinė mažuma ir seksualinė mažuma, su odos spalva arba negalia susijusi mažuma). Remiantis šiuo praeities kintamuoju, bus siekiama nustatyti bendrąjį pasitenkinimą policija ir išsiaiškinti, ar mažumų atstovai policija ir teisingumo sistema yra patenkinti arba nepatenkinti labiau nei kiti gyventojai. Be to, galima nustatyti, ar jie dažniau tampa smurto aukomis.

Tyrimo klausimynas buvo parengtas remiantis 2013 m. tyrimo klausimynu, taip pat remiantis patirtimi, įgyta vykdant ES saugumo tyrimo projektą, Europos nusikalstamumo ir saugos tyrimą (ES NST) (Liuksemburgas jame dalyvavo 2004–2005 m.) ir Eurostato specialiosios paskirties grupės darbą rengiant klausimyną apie smurtą dėl lyties. (<https://statistiques.public.lu/fr/enquetes/espace-menages/secure/>)

Norvegijoje nacionalinis statistikos institutas [Statistics Norway](#) suformulavo dvi administraciniams ir tyrimų duomenims taikomas apibrėžtis, pagal kurias lengviau nustatyti asmens kilmę:

- *imigrantai* – kitoje šalyje gimę į Norvegiją imigravę asmenys, kurių tėvai ir visi keturi seneliai yra ne norvegai;
- *Norvegijoje gimę imigrantų vaikai* – Norvegijoje gimę asmenys, kurių tėvai ir visi keturi seneliai yra ne norvegai.

Taip galima atskirti Norvegijoje gyvenančius pirmosios ir antrosios kartų imigrantus. Tai netaikoma iš užsienio įvaikintiems asmenims; taigi, atsižvelgiama ne į biologinę, bet į socialinę kilmę.

Šie kintamieji, pvz., taikomi per tokius tyrimus kaip [Norvegijos gyvenimo kokybės tyrimas](#) (pirmą kartą jis buvo atliktas 2020 m.) ir [Imigracijos praeitį turinčių asmenų gyvenimo sąlygų tyrimas](#) (2016 m.). Per abu šiuos tyrimus, remiantis kintamaisiais, iš kitos šalies kilusius gyventojus galima palyginti su visais gyventojais. Šie kintamieji taip pat taikomi administraciniams duomenims apie naudojimąsi sveikatos priežiūros, švietimo, socialinės gerovės paslaugomis, dalyvavimą rinkimuose ir pajamas, taip pat statistinei darbo rinkos informacijai.

Nyderlandų Vidaus reikalų ministerija, nacionalinė policija ir Nacionalinė kovos su diskriminacija tarnybų asociacija nuo 2016 m. skelbia duomenis apie policijos užregistruotus diskriminacijos incidentus ir lygybės įstaigų gautus skundus [bendroje įvairių agentūrų ataskaitoje](#).

Šioje ataskaitoje į vieną vietą surenkami, pristatomi ir atitinkamame kontekste nurodomi iš kelių institucijų, nagrinėjančių diskriminacijos skundus įvairiose situacijose, gauti duomenys. Joje taip pat paaiškinami atitinkamų duomenų rinkinių ryšiai ir skirtumai.

Anksčiau metinius duomenis apie diskriminavimo atvejus ir skundus kai kurios iš šių agentūrų (nacionalinė policija, Nacionalinė savivaldybių kovos su diskriminacija agentūrų asociacija) skelbdavo atskirai.

Atkreipiamas dėmesys į agentūrose taikomų kategorijų palyginamumą. Be to, duomenys pristatomi jų surinkimo kontekste. Vis dėlto agentūros stengiasi savo praktiką kuo labiau suderinti. Dėl kiekvienos agentūros teisinės struktūros kai kurie skirtumai išlieka.

Metodų, kuriais lygybės įstaigos siekia suderinti praktiką, pavyzdžiai

2018 m. [Europos lygybės įstaigų tinklo \(EQUINET\)](#) darbo grupė mokslinių tyrimų ir duomenų rinkimo klausimais atliko skundų duomenų rinkimo ir naudojimo tyrimą. Šio tyrimo tikslas buvo nustatyti lygybės įstaigų renkamos informacijos apie skundus ir šių duomenų naudojimo tikslų panašumus.

Nors įstaigų įgaliojimai ir funkcijos skiriasi, iš gautų rezultatų matyti keli svarbūs panašumai. Pavyzdžiui, beveik 90 proc. tyrimo dalyvių registruoja dėl rasinės ir (arba) etninės diskriminacijos pateiktų skundų skaičių. [Ataskaitoje](#) taip pat pateikta rekomendacijų, kaip šios įstaigos galėtų pagerinti skundų duomenų rinkimą ir naudojimą. Pavyzdžiui, jos turėtų taikyti kuo labiau suskirstytas ir išsamiau apibrėžtas duomenų apie skundus rinkimo kategorijas, paaiškinti vartojamas apibrėžtis ir taip padidinti savo duomenų apie skundus palyginamumą²³.

4. Rinkti ir naudoti duomenis apie lygybę, visapusiškai laikantis ES Bendrojo duomenų apsaugos reglamento ir nacionalinių duomenų apsaugos taisyklių

Pagal asmens ypatumus, pvz., rasinę arba etninę kilmę, suskirstytų asmens duomenų rinkimas saugomas konstitucinėmis normomis, ES duomenų apsaugos teisės aktais ir Pagrindinių teisių chartija.

2018 m. įsigaliojęs ES [Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas](#) (BDAR) ir [Direktyva 2016/680](#) dėl baudžiamosios justicijos institucijų atliekamo asmens duomenų tvarkymo (10 straipsnis) paskatino svarstymus apie tai, kaip teisėtai rinkti ir tvarkyti specialių kategorijų asmens duomenis, pvz., susijusius su rasine arba etnine kilmę, sveikata, religija / įsitikinimais ir seksualine orientacija²⁴.

Pagrindimas

[2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų plane](#) nurodyta, kad *išankstinė pažangos siekiant parengti bendrą duomenų rinkinį sąlyga – visapusiškas konstitucinių normų, ES duomenų apsaugos teisės akty ir ES pagrindinių teisių chartijos laikymasis. Reikia nustatyti apsaugos priemones, siekiant užtikrinti, kad neskelbtini lygybės duomenys negalėtų būti susieti su konkrečiu asmeniu. Tai reiškia, kad turi būti visapusiškai laikomasi duomenų apsaugos taisyklių, siekiant sumažinti bet kokią galimą netinkamo naudojimo ar piktnaudžiavimo riziką*²⁵²⁶.

Gairės

- Bet kokia duomenų apie lygybę rinkimo ir tvarkymo veikla turėtų būti vykdoma visapusiškai laikantis BDAR principų ir apsaugos priemonių.

---

²³ FRA (2021), *Equality in the EU – 20 years on from the initial implementation of the equality directives* (Lygybė Europos Sąjungoje praėjus dvidešimčiai metų nuo lygybės direktyvų įgyvendinimo pradžios), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras (Leidinių biuras), p. 56–58.

²⁵ [2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planas](#), p. 16.

²⁶ FRA (2021), *Equality in the EU – 20 years on from the initial implementation of the equality directives* (Lygybė Europos Sąjungoje praėjus dvidešimčiai metų nuo lygybės direktyvų įgyvendinimo pradžios), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras (Leidinių biuras), p. 19–20 ir p. 65–66.

- Laikantis BDAR, duomenys negali būti skelbiami arba būti viešai prieinami taip, kad pagal juos būtų galima tiesiogiai arba netiesiogiai nustatyti atskirų duomenų subjektų tapatybę.
- *Pagal BDAR leidžiama rinkti ir tvarkyti specialių kategorijų duomenis tam tikromis sąlygomis, įskaitant statistinius arba mokslinių tyrimų tikslais (9 straipsnio 2 dalies a, g ir j punktai). ES valstybėse narėse veikiančios duomenų rinkėjai ir tvarkytojai turėtų konsultuotis su savo nacionalinėmis duomenų apsaugos institucijomis ir ieškoti tolesnių Europos duomenų apsaugos valdybos (EDAV) bei Europos duomenų apsaugos priežiūros pareigūno (EDAPP) gairių dėl renkant ir tvarkant specialių kategorijų asmens duomenis, įskaitant mokslinių tyrimų tikslais (BDAR 9 straipsnio 2 dalies j punktas) taikytinų apsaugos priemonių. Šiuo atžvilgiu jie turėtų tinkamai atsižvelgti į [2020 m. sausio 6 d. EDAPP preliminarią nuomonę dėl duomenų apsaugos ir mokslinių tyrimų](#) ir būsimas EDAV gaires dėl duomenų apsaugos ir mokslinių tyrimų²⁷.*

Apsaugos priemonės

Pagal BDAR 9 straipsnį specialių kategorijų asmens duomenys apima *asmens duomenis, atskleidžiančius rasinę ar etninę kilmę, politines pažiūras, religinius ar filosofinius įsitikinimus ar narysę profesinėse sąjungose ir genetinius duomenis, biometrinius duomenis, siekiant konkrečiai nustatyti fizinio asmens tapatybę, sveikatos duomenis arba duomenis apie fizinio asmens lytinį gyvenimą ir lytinę orientaciją.*

BDAR 9 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad bendrasis draudimas tvarkyti specialių kategorijų asmens duomenis (9 straipsnio 1 dalis) *netaikomas* kai kuriais atvejais, pvz., jei:

- **duomenų subjektas aiškiai sutiko, kad** tokie asmens duomenys būtų **tvarkomi** vienu ar keliais nurodytais tikslais, išskyrus atvejus, kai ES arba nacionalinės teisės aktais duomenų subjektui neleidžiama panaikinti 9 straipsnio 1 dalyje nurodyto draudimo;
- tvarkyti duomenis būtina **dėl svarbių viešojo intereso priežasčių, remiantis ES arba nacionaline teise**, – su sąlyga, kad tvarkymas yra proporcingas tikslui, kurio siekiama, tvarkant nepažeidžiamos esminės teisės į duomenų apsaugą nuostatos ir užtikrinamos tinkamos ir konkrečios duomenų subjekto pagrindinių teisių ir interesų apsaugos priemonės;
- tvarkyti duomenis būtina **archyvavimo tikslais viešojo intereso labui, mokslinių ar istorinių tyrimų tikslais arba statistiniais tikslais** pagal 89 straipsnio 1 dalį²⁸, **remiantis ES arba nacionaline teise**, – su sąlyga, kad tvarkymas yra proporcingas tikslui, kurio siekiama, tvarkant nepažeidžiamos esminės teisės į duomenų apsaugą nuostatos ir užtikrinamos tinkamos ir konkrečios duomenų subjekto pagrindinių teisių ir interesų apsaugos priemonės.
  - *Šiomis apsaugos priemonėmis užtikrinama, kad būtų įdiegtos techninės ir organizacinės priemonės, siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi duomenų kiekio mažinimo principo. Šios priemonės gali apimti pseudonimų suteikimą²⁹, jeigu šie (pirmiau išvardyti) tikslai gali būti*

²⁷ FRA (2021), [Equality in the EU 20 years on from the initial implementation of the equality directives](#) (Lygybė Europos Sąjungoje praėjus dvidešimčiai metų nuo lygybės direktyvų įgyvendinimo pradžios), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras (Leidinių biuras), p. 21.

²⁸ BDAR 89 straipsnyje nustatyta daugiau apsaugos priemonių ir nukrypimo galimybių remiantis ES arba nacionaline teise, ypač susijusių su tvarkymu archyvavimo tikslais viešojo intereso labui, mokslinių ar istorinių tyrimų tikslais arba statistiniais tikslais.

²⁹ Pseudonimų suteikimas – asmens duomenų tvarkymas taip, kad asmens duomenys nebegalėtų būti priskirti konkrečiam duomenų subjektui nesinaudojant papildoma informacija, jeigu tokia papildoma informacija yra saugoma atskirai ir jos atžvilgiu taikomos techninės bei organizacinės priemonės siekiant užtikrinti asmens

pasiekti tuo būdu. Visais atvejais, kai tuos tikslus galima pasiekti toliau tvarkant duomenis, iš kurių negalima arba nebegalima nustatyti duomenų subjektų tapatybės, tų tikslų siekiama tuo būdu.

- Pagal BDAR valstybės narės taip pat gali nustatyti *papildomas sąlygas, įskaitant apribojimus, genetinių duomenų, biometrinių duomenų arba sveikatos duomenų tvarkymui* (9 straipsnio 4 dalis). Taigi, tai nauja sritis, todėl, prieš pradėdant visapusiškai naudoti specialių kategorijų duomenis mokslinių tyrimų tikslais, reikia priimti ES arba nacionalinės teisės aktus.
- Be to, BDAR 26 konstatuojamojoje dalyje paaiškinta, kad specialių kategorijų asmens duomenims, susijusiems su fiziniu asmeniu, kurio tapatybė nustatyta arba kurio tapatybę galima nustatyti, taikomi duomenų apsaugos principai. Tačiau jie **netaikomi anoniminei informacijai arba asmens duomenims, kurių anonimiškumas užtikrintas** taip, kad duomenų subjekto tapatybė negali arba nebegali būti nustatyta. Tai reiškia, kad, jei tvarkoma informacija yra anonimiška arba užtikrintas jos anonimiškumas, šiuos duomenis galima naudoti suvestinės statistikos tikslais, siekiant nustatyti ir užregistruoti su lygybe susijusias tendencijas³⁰.
- Savo [preliminarioje nuomonėje dėl duomenų apsaugos ir mokslinių tyrimų](#) EDAPP rekomenduoja *sustiprinti duomenų apsaugos institucijų ir etikos aspektų vertinimo valdybų dialogą dėl bendro supratimo apie tai, kokia veikla priskiriama prie autentiškų tyrimų, dėl moksliniams tyrimams taikytinų ES elgesio kodeksų, geresnio ES mokslinių tyrimų bendrųjų programų ir duomenų apsaugos standartų suderinimo ir pradėti diskusijas dėl aplinkybių, kuriomis mokslininkų galimybė susipažinti su privačiųjų įmonių turimais duomenimis galėtų būti grindžiama viešojo interesu.*
- Valstybės narės raginamos, kiek įmanoma, pašalinti kliūtis, taikomas kai kurioms viešojo sektoriaus institucijoms, kurios šiuo metu pagal etninę ir rasinę kilmę suskirstytų duomenų nerenka.

Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Siekdamas pagerinti supratimą apie struktūrinę diskriminaciją, **Kroatijos** ombudsmenas paskelbė kompetentingoms viešosios administracijos įstaigoms ir institucijoms (ypač veikiančioms vidaus reikalų, sveikatos, socialinės gerovės, darbo, pensijų draudimo ir švietimo srityse) skirtas rekomendacijas pradėti rinkti ir tvarkyti specialių kategorijų asmens duomenis, įskaitant apie etninę ir tautinę kilmę, taikant tinkamas apsaugos priemones. Anksčiau valstybės administravimo institucijos argumentuodavo, kad rinkti ir tvarkyti jų negali dėl BDAR.

Kroatijos visuomenės sveikatos institutas užmezgė bendradarbiavimą su Vidaus reikalų ministerija, siekdamas pagerinti romų tautinės mažumos atstovų sveikatos stebėseną (ir socialinius sveikatos veiksnius). To imtasi atsižvelgiant į teigiamą Asmens duomenų apsaugos agentūros nuomonę dėl duomenų apie tautinį ir etninį ryšį rinkimo laikantis BDAR. Tai viena iš Kroatijos Vyriausybės žmogaus teisių ir tautinių mažumų teisių tarnybos valdomame [2021–2027 m. romų įtraukties strategijos įgyvendinimo veiksmų plane](#) nustatytų priemonių.

---

duomenų nepriskyrimą asmeniui, kurio tapatybė nustatyta arba kurio tapatybę galima nustatyti. Šaltinis – <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5419-2016-INIT/lt/pdf>, p. 112.

³⁰FRA (2021), [Equality in the EU 20 years on from the initial implementation of the equality directives](#) (Lygybė Europos Sąjungoje praėjus dvidešimčiai metų nuo lygybės direktyvų įgyvendinimo pradžios), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras (Leidinių biuras), p. 21.

Portugalijos statistikos tarnyba glaudžiai bendradarbiavo su *Statistics Portugal* duomenų apsaugos pareigūnu, siekdama užtikrinti, kad [bandomasis Portugalijos gyventojų gyvenimo sąlygų, kilmės ir judėjimo tyrimas](#) atitiktų visus BDAR reikalavimus. Klausimynas buvo atitinkamai pritaikytas, pvz.:

- nustatant, kad tyrimas bus ne privalomas, kaip kiti su būstu susiję tyrimai, bet savanoriškas;
- respondentai ir namų ūkyje gyvenantys asmenys galės nenurodyti savo vardų ir pavardžių;
- apklausos atlikėjai bus įpareigoti baigtus pokalbius iškart pateikti į centrinį punktą, kad asmeninę apklausos dalyvių informaciją būtų galima kuo greičiau ištrinti iš jų darbo kompiuterių (kai taikomi kompiuterizuotos tiesioginės apklausos arba kompiuterizuotos telefoninės apklausos metodai);
- į galutinę duomenų bazę, kuria bus galima naudotis vidaus analizės tikslais, nebus įtraukti vardai, pavardės, adresai ir kiti su namų ūkių nariais susiję ypatumai;
- siekiant atsižvelgti į visas galimas saugumo problemas, bus tinkamai įvertintas visų duomenų srautas *Statistics Portugal* kompiuterinėse sistemose.

Nyderlanduose duomenų apsaugos institucija teigiamai įvertino organizacijų tyrimą *Kultūrinės įvairovės barometras* – aštuoniose viešosiose ir privačiosiose organizacijose atliktą bandomąjį tyrimą. Kadangi svarbu užtikrinti atskirų darbuotojų privatumą, *Statistics Netherlands* analizuoja darbdavių anonimiškai pateiktus darbuotojų duomenis, o rezultatus rengia tik apibendrintu lygmeniu. Nereikia rinkti ir pateikti duomenų apie atskirus darbuotojus. Visi duomenys yra anonimiški ir apibendrinami grupės lygmeniu. Jei grupė yra per maža, statistikos tarnyba šių duomenų neskelbia.

5. (Kaip) rinkti informaciją apie rasine arba etnine kilme grindžiamą tapatinimąsi

Pagrindimas

Kaip nurodyta [su etnine kilme susijusiuose JT principuose ir rekomendacijose dėl gyventojų ir būstų surašymo](#) (4.183 dalyje), duomenys apie etninę kilmę suteikia informacijos apie gyventojų įvairovę ir gali padėti nustatyti smulkesnes gyventojų grupes. Iš kelių šiais duomenimis grindžiamų tyrimo sričių būtų galima paminėti demografines tendencijas, įdarbinimo praktiką ir užimtumo galimybes, pajamų pasiskirstymą, išsilavinimą, migracijos modelius ir tendencijas, šeimų sudėtį ir struktūrą, socialinės paramos tinklus, sveikatos sąlygas ir kriminalinę viktimizaciją.

OHCHR dokumente [Žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į duomenis](#) nurodyta, kad dominančios gyventojų grupės save turėtų apibrėžti pačios, t. y. kad gyventojų parametrai negali nustatyti išorės šalis arba kad jie negali būti priskiriami darant prielaidas arba remiantis pakaitiniais rodikliais.

Todėl rinkti informaciją apie asmens tapatinimąsi rasinės arba etninės kilmės atžvilgiu gali būti svarbu siekiant:

- suskirstyti duomenis, kad būtų galima analizuoti (struktūrinę ir sistemine) nelygybę;
- analizuoti sąryšinę nelygybę (pvz., nagrinėti informaciją apie rasinę arba etninę kilmę, atsižvelgiant į duomenis apie kitus saugomus ypatumus, pvz., lytį, amžių, negalią, religiją, įsitikinimus, seksualinę orientaciją ir pan.);
- geriau suprasti veiksnius, kurie galbūt prisideda prie sisteminės ir (arba) struktūrinės nelygybės ir diskriminacijos bei rasizmo, juos didina arba sukelia;
- suteikti galių etninėms ir kitoms rasinėms mažumoms bei diskriminacijos riziką patiriančioms grupėms: *rasine arba etnine kilme grindžiami statistiniai duomenys gali turėti lemiamos reikšmės teisiniuose procesuose. Atskiriems ieškovams dažnai reikia statistinių duomenų ieškiniams pagrįsti,*

ypač netiesioginės diskriminacijos atvejais, [...] ir, kaip pripažinta Rasinės lygybės direktyvoje (15 konstatuojamojoje dalyje)³¹;

- atrinkti arba rasti tyrimui tinkamus respondentus.

Kaip nurodyta [UNECE duomenų suskirstymo vertinant skurdą vadove](#), etninę tapatybę galima nustatyti remiantis įvairiomis sąvokomis, įskaitant etninės kilmės protėvius arba etninę kilmę, etninę grupę, kultūrinę kilmę, tautybę, rasę, [odos] spalvą, mažumos statusą, gentį, kalbą, religiją – [ir daugeliu atvejų taikant tokius pakaitinius kintamuosius kaip gimimo šalis, tėvų gimimo šalis, pilietybę] – arba įvairius šių sąvokų derinius³².

Gairės

- Renkant duomenis, **dominančios gyventojų grupės turi save apibrėžti pačios**. Šis principas itin svarbus, ypač kai rasinė arba etninė kilmė reiškia asmens ryšio arba tapatinimosi su etnine arba kita mažumos grupe aspektą. Trečiosios šalies (pvz., apklausos atlikėjo arba paslaugų teikėjo) priskirta ir (arba) nustatyta rasinė arba etninė respondento kilmė nebūtinai atitinka tai, su kuo asmuo iš tikrųjų tapatinasi.

Tais atvejais, kai, nustatant tam tikrą gyventojų grupę, dėl logistinių, politinių arba kitokių priežasčių gali prireikti remtis demografiniais ypatumais, [OHCHR vadove dėl žmogaus teisėmis grindžiamo požiūrio į duomenis](#) rekomenduojama, kad, jei asmeninė informacija apie etninę kilmę nebuvo nurodyta, duomenų rinkėjai būtinai paskelbtų, kad tvarkydami ir skelbdami šiuos duomenis jie į tapatinimąsi neatsižvelgė³³.

- Reikėtų paaiškinti su rasine arba etnine kilme susijusių duomenų rinkimo tikslą. Duomenų rinkimą reikėtų grįsti geriausia patirtimi ir skaidrumu. Taip būtų galima padidinti pasitikėjimą etninių duomenų rinkimu.
- Duomenų rinkėjams rekomenduojama stengtis įtraukti dominančias bendruomenes ir (arba) grupes visais savo vykdomos duomenų rinkimo veiklos aspektais, taip pat ieškant tinkamiausių kategorijų, pagal kurias būtų galima nustatyti asmens rasinę arba etninę kilmę kaip socialinį apibūdinimą. Taip būtų užtikrinama, kad susijusios bendruomenės ir (arba) gyventojų grupės būtų vertinamos kaip savo realijų žinovės ir būtų lengviau išvengti nesąmoningo šališkumo.
- Kadangi apibrėžtys, vartojamos sąvokos ir taikomos kategorijos gali turėti įtakos galimiems atsakymams, rasine arba etnine kilme grindžiamų duomenų rinkėjai turėtų užtikrinti, kad respondentams būtų gerai išaiškinti pagrindiniai kriterijai, pagal kuriuos per tyrimą, surašymą, administracinių duomenų šaltinyje vertinama sąvoka *rasinė arba etninė kilmė*; tai pasakytina ir apie gautų duomenų sklaidą.
- Kadangi ryšys ir (arba) tapatinimasis su etnine / mažumos / rasine grupe pasižymi daugeliu aspektų ir yra labiau procesas, o ne statiška sąvoka, šios klasifikacijos ribas reikėtų laikyti

---

³¹ Al-Zubaidi, Y. (2020), „[Some reflections on racial and ethnic statistics for anti-discrimination purposes in Europe](#)“ (Keli pasvarstymai apie rasinius ir etninius statistinius duomenis kovojant su diskriminacija Europoje), *European equality law review*, Nr. 2, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 62–72, p. 65.

³² Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisija (UNECE) (2020), [Poverty Measurement – Guide to Data Disaggregation](#) (Skurdo vertinimas. Duomenų suskirstymo vadovas), p. 33.

³³ OHCHR, 2018, [A Human Rights-Based Approach to Data: Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development](#) (Žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į duomenis. Nė vieno nepalikti nuošalyje įgyvendinant Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 m.), Jungtinės Tautos, 2018, p. 13.

kintančiomis³⁴. Todėl rekomenduojama, kad duomenų rinkėjai respondentams leistų nurodyti kelis etninius / grupių ryšius arba šių ryšių derinį (t. y. kad būtų galima nurodyti mišrias kategorijas). Informacija apie kelias (mišrias) tapatybes galėtų būti renkama užduodant vieną klausimą su keliais galimais atsakymais arba kelis klausimus, į kuriuos galima atsakyti pasirenkant po vieną atsakymą. Siekiant atsižvelgti į tapatybę kaip į procesą ir išvengti statiško sąvokų vartojimo, rasine arba etnine kilme grindžiamą ryšį arba tapatybę būtų galima vertinti skalėje (pvz., nuo *ryšio nėra arba ryšys silpnas* iki *ryšys stiprus*).

- Dėl administracinių šaltinių pažymėtina, kad administraciniams duomenims taikoma klasifikacija taip pat turi būti reguliariai atnaujinama. Kadangi nėra garantijų, kad asmuo ir toliau tapatinasi taip pat, ypač jei nuo pirminio informacijos surinkimo ir įtraukimo į registrą arba administracinį šaltinį praėjo daug laiko, rekomenduojama suteikti asmenims galimybę patikslinti šią informaciją, asmeniui pačiam pareikalavus ją patikslinti.
- Atsižvelgdami į duomenų rinkimo būdą (internetu, tiesioginio pokalbio metu, telefonu) ir duomenų šaltinį (administracinis registras, surašymas, tyrimas ir pan.), duomenų rinkėjai techninėse instrukcijose ir dokumentuose turėtų paaiškinti, kaip reikėtų nurodyti mišrių porų vaikų rasinę arba etninę kilmę (pvz., pateikti aiškius nurodymus respondentams, kaip jie galėtų pateikti kelis atsakymus arba, pvz., nurodyti dvi rases).
- [Su etnine kilme susijusiuose JT principuose ir rekomendacijose dėl gyventojų ir būstų surašymo](#) (4.185 dalyje) nurodyta, kad klasifikuojant etnines / mažumų grupes taip pat reikia įtraukti smulkesnius etninių / grupių ryšių lygmenis, pačių asmenų suvokiamas grupes, regionines ir vietos grupes, taip pat tokias grupes, kurios paprastai nėra laikomos etninėmis grupėmis, pvz., religines grupes ir tautybe grindžiamas grupes.
- Duomenis apie etninę kilmę renkančios šalys turėtų atkreipti dėmesį į tai, kad, iš anksto nustatius kodus arba suklasifikavus etnines grupes, duomenų rinkimo metu gali būti surenkama mažiau išsami informacija apie gyventojų įvairovę, **nebent paliekama galimybė registruoti kitas konkrečiai neapibrėžtas etnines tapatybes / grupes ir pateikti laisvos formos atsakymus**. Pavyzdžiui, pasikonsultavus su visomis susijusiomis Bulgarijoje veikiančiomis romų organizacijomis, per Pagrindinių teisių agentūros [EU-MIDIS II tyrimą](#) vaikstant pas gyventojus ir ieškant tinkamų respondentų romų, buvo naudojamos atsakymų kortelėmis su 25 tapatinimosi kategorijomis. Šį sąrašą, pvz., sudarė šios kategorijos: *romai, čigonai, jerliai, demirdžiai, bakardžiai, džambaziai, rudariai / ludariai, kopanariai, vlasiai* ir pan. Todėl duomenų rinkėjai turi nuspręsti, kurios kategorijos respondentams yra svarbiausios ir prasmingiausios, geriausia bendradarbiaujant su bendruomenėmis ir (arba) grupėmis, iš kurių bus renkami duomenys.
- Jei renkant informaciją apie tapatinimąsi leidžiama pateikti laisvos formos atsakymą, duomenų rinkėjams siūloma atsižvelgti į šiuos apribojimus: 1) žmonės apie save ne visada iš karto galvoja rasišiais arba etnišiais sąvokomis; 2) uždavus atvirą klausimą, dažnai

---

³⁴ Dėl to gali kilti sunkumų, ypač renkant administracinius duomenis. Pavyzdžiui, jei sveikatos priežiūros institucija savo formose ima rinkti informaciją apie pačių asmenų nurodomą etninę kilmę, ši informacija sistemoje lieka tol, ko pašalinama arba asmuo pageidauja savo informaciją pakeisti. Nesuteikus galimybių atlikti šiuos pakeitimus ir asmenims reguliariai neprimenant apie sistemoje saugomą su jais susijusią informaciją, kartą surinkti duomenys apie tam tikrus ypatumus gali likti sistemoje, nors ir nebeatitinka to, kaip asmuo save apibūdintų dabar.

gaunama labai daug atsakymų; kitame etape reikia juos perklasifikuoti ir sumažinti jų skaičių, kad jie tiktų tolesnei analizei.

- Klausimas (-ai) apie rasinę arba etninę tapatybę turėtų būti užduodamas (-i) taip, kad prieš apsispręsdamas respondentas matytų visas įmanomas atsakymo galimybes³⁵.
- Asmenys turėtų turėti galimybę pateikti informaciją apie savo asmeninius ypatumus arba jos nepateikti. Vadinasi, galimi respondentai turėtų galėti pasirinkti, ar pateikti asmeninę informaciją apie etninį ryšį, ir apie šią galimybę jie turi būti aiškiai informuojami nurodymuose, pateikiamuose prieš užduodant klausimą apie jų tapatinimąsi rasės arba etninės kilmės atžvilgiu.

Duomenys turėtų būti renkami su respondento sutikimu ir reikėtų suteikti galimybę neatsakyti (pvz., siekiant užtikrinti, kad rasinė arba etninė kilmė būtų nurodoma savanoriškai, respondentams turėtų būti leidžiama nurodyti *Nėra* arba *Nenurodyta*³⁶). Dalyvavimas turėtų būti savanoriškas. Būtina stengtis pernelyg neapkrauti respondentų, ypač todėl, kad klausimai apie rasizmo ir diskriminacijos patirtį gali būti emociškai sunkūs ir sukelti įtampą.

- Duomenų rinkėjams ir duomenų rinkimo veikloje dalyvaujančioms organizacijoms arba įstaigoms rekomenduojama investuoti į darbuotojų mokymą (skirtą tyrėjams ir apklausų atlikėjams, taip pat duomenų analitikams ir paslaugų teikėjams). Šiuo atžvilgiu būtų galima sukurti internetinio mokymo portalą. Etninių bendruomenių būtų galima paprašyti surengti išorės mokymą sąmoningumo klausimais.
- Duomenų rinkimo veikla negali turėti neigiamo poveikio – ji turėtų būti vykdoma laikantis žmogaus teisių principo – *žalos nedarymo* principo. Siekiant pernelyg neapkrauti pažeidžiamų grupių, reikėtų peržiūrėti per ankstesnes konsultacijas ir dalyvavimu grindžiamus procesus surinktą informaciją. Trukdyti dalyvauti gali tai, kad atliekant mokslinį tyrimą, neatsižvelgiant į apklausos būdą, dažnai kai kurių mažumų grupių prašoma dalyvauti apklausoje, bet jos nebūtinai mato, kad dėl to kas nors keistųsi arba jos gautų kokios nors tiesioginės naudos. Duomenų rinkėjai turi aiškiai atkreipti dėmesį į dalyvavimo naudą ir pagrindinius tikslus, išsklaidyti susirūpinimą dėl duomenų apsaugos bei privatumo ir, jei įmanoma, parodyti, kokiose srityse panašūs tyrimai atnešė pokyčių.
- Valstybės narės ir susiję duomenų rinkėjai turėtų siekti reguliariai keistis gerąja patirtimi apie tai, ar administraciniuose šaltiniuose reikia rinkti informaciją apie tapatinimąsi ir kaip ją rinkti. Kai kuriais atvejais duomenis apie rasinį / etninį tapatinimąsi administraciniais tikslais arba administracinių duomenų šaltiniuose rinkti galima. Kai kuriose šalyse (pvz., Bulgarijoje, Vengrijoje, Airijoje, Slovakijoje) šie duomenys renkami per surašymus. Vis dėlto daugumoje valstybių narių administracinių duomenų šaltiniai pirmiausia grindžiami pakaitine informacija, iš kurios matyti etninė kilmė arba imigracijos praeitis (dėl pakaitinių rodiklių žr. 6 pagrindinį principą).

---

³⁵ Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisija (UNECE) (2020), [Poverty Measurement – Guide to Data Disaggregation](#) (Skurdo vertinimas. Duomenų suskirstymo vadovas), p. 33.

³⁶ [Su etnine kilme susiję JT principai ir rekomendacijos dėl gyventojų ir būstų surašymo](#) (4.186 dalis).

- Duomenų rinkėjai turėtų pateikti aiškią atvirai prieinamą informaciją apie savo veiklą, įskaitant mokslinių tyrimų projektą ir duomenų rinkimo metodiką. Valstybinių agentūrų surinkti duomenys turėtų būti atvirai prieinami visuomenei³⁷.

Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Per [2016 m. Airijos gyventojų surašymą](#) buvo užduodami šie klausimai apie rasinį / etninį tapatinimąsi:

Kokia yra jūsų etninė grupė?

A. Baltaodžiai

1. Airiai
2. Airiai klajokliai
3. Kitos kilmės baltaodžiai

B. Juodaodžiai arba juodaodžiai airiai

1. Afrikiečiai
2. Kitos kilmės juodaodžiai

C. Azijiečiai arba azijiečiai airiai

1. Kinai
2. Kitos kilmės azijiečiai

D. Kiti, įskaitant mišrią kilmę

Siekiant persvarstyti kito surašymo klausimyno turinį, 2019 m. buvo surengtos viešos konsultacijos. Atsižvelgiant į šias konsultacijas, į klausimą apie etninę kilmę buvo įtrauktos papildomos kategorijos: romų, indų / pakistaniečių / bangladešiečių, arabų ir mišrios kilmės. Daugiau informacijos galima rasti išsamioje [konsultacijų ataskaitoje](#). Toliau pateiktas patikslintas kitam surašymui (jį numatyta atlikti 2022 m.) skirtas klausimas apie etninę kilmę:

Kokia yra jūsų etninė grupė arba kilmė?

A. Baltaodžiai

1. Airiai
2. Airiai klajokliai
3. Romai
4. Kitos kilmės baltaodžiai

B. Juodaodžiai arba juodaodžiai airiai

5. Afrikiečiai
6. Kitos kilmės juodaodžiai

C. Azijiečiai arba azijiečiai airiai

7. Kinai
8. Indai / pakistaniečiai / bangladešiečiai
9. Kitos kilmės azijiečiai

D. Kiti, įskaitant mišrias grupes arba mišrią kilmę

10. Arabai
11. Mišri grupė arba kilmė – aprašykite.
12. Kita – aprašykite.

³⁷ OHCHR, 2018, [A Human Rights-Based Approach to Data: Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development](#) (Žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į duomenis. Nė vieno nepalikti nuošalyje įgyvendinant Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 m.), Jungtinės Tautos, 2018, p. 14.

Be to, buvo užduoti atskiri klausimai, kuriais būtų galima atsižvelgti į negalią ir religiją. Daugiau informacijos galima rasti šioje [2022 m. surašymo formoje](#).

Maltoje per nacionalinį gyventojų surašymą, kurį planuojama surengti 2021 m. lapkričio mėn., bus užduodami klausimai apie rasinę kilmę, religiją ir seksualinę orientaciją. Konkrečiai dėl rasinės kilmės į surašymo klausimyną bus įtrauktas klausimas, kuriame bus prašoma save apibūdinti. Šią informaciją Malta rinks pirmą kartą, nes tokia informacija dar niekad anksčiau nebuvo renkama nei per surašymus, nei per kitus nacionalinius tyrimus³⁸.

Ispanijoje 2021 m. Vienodo požiūrio ir etninės bei rasinės įvairovės generalinis direktoratas užsakė tyrimą [Ispanijoje gyvenančių afrikiečių ir jų palikuonių tyrimas. Tapatybė ir naudojimas teisėmis](#), per kurį daugiausia dėmesio skiriama Ispanijoje gyvenančių afrikiečių ir jų palikuonių, kaip konkrečios grupės ir galimų kolektyvinės diskriminacijos aukų, naudojimuisi ir galimybėms naudotis civilinėmis, politinėmis, socialinėmis, kultūrinėmis ir ekonominėmis teisėmis. Šis tyrimas grindžiamas dviem internetinėmis apklausomis, skirtomis atitinkamiems gyventojams ir pilietinės visuomenės organizacijoms; per jas užduodami klausimai apie diskriminacijos patirtį ir policijos profiliavimą. Į šį tyrimą įtrauktas atviras klausimas, į kurį atsakydami Ispanijoje gyvenantys Afrikos kilmės asmenys gali nurodyti savo tapatybę.

Italijos diskriminacijos tyrimas taip pat skirtas etninėms mažumoms ir apima įvairias diskriminacijos priežastis bei gyvenimo sritis, pvz., švietimo, sveikatos, galimybės įsigyti prekių bei paslaugų ir politinio dalyvavimo. Siekiant atsižvelgti į galbūt esamas pažeidžiamas grupes, duomenų subjektams bus leidžiama nurodyti savo tapatybę, pvz., remiantis fiziniais bruožais, sveikatos būkle ir negalia, nurodant, kad jie yra imigrantai arba imigrantų palikuoniai, taip pat nurodant savo etninę kilmę ir odos spalvą, išpažįstamą religiją, seksualinę orientaciją arba lytinę tapatybę. Pagal skirstymo į kategorijas sistemas galima daugiau nei viena tapatybės kategorija, o respondentams taip pat leidžiama tapatybės nenurodyti arba nurodyti *Nėra*. Šis projektas dar vykdomas; bandomąjį tyrimą numatyta surengti 2021 m.

Italijoje atliekant [romų, sintų ir kaminantų įtraukties būsto srityje tyrimą](#) gaunami duomenys, kuriais remiantis galima stebėti šių bendruomenių įtrauktį būsto sąlygų srityje, įgyvendinant 2012–2020 m. nacionalinę romų, sintų ir kaminantų įtraukties strategiją. Šis tyrimas atliekamas siekiant sukurti įtraukties stebėsenos rodiklių sistemą ir taip pagerinti statistines žinias apie Italijoje gyvenančius romus, ypatingą dėmesį skiriant romų perkėlimo į būstus projektui. Pagrindiniai šios veiklos principai yra tapatybės pasirinkimas, savanoriškai teikiamų anonimizuoatų duomenų rinkimas ir romų atstovų įtraukimas per Nacionalinę romų asociacijų platformą.

Kroatijos visuomenės sveikatos institutas parengė [Kroatijos Respublikoje gyvenančių romų visuomenės sveikatos rodiklius](#) – sistemą, kurioje sveikatos duomenų bazių ir registru duomenys derinami su etniniais duomenimis. Sukūrus tokią sistemą, kurioje būtų teikiama esamais ir reguliariai renkama visuomenės sveikatos statistiniais duomenimis grindžiama informacija apie tikrąją romų padėtį, pagal realistiškus rodiklius ir duomenis galima planuoti tikslingesnes ir veiksmingesnes priemones. Kadangi visuomenės sveikatos duomenų bazėse ir registruose saugomi duomenys paprastai nebuvo vertinami atsižvelgiant į etninę kilmę, įgyvendinant šią priemonę buvo sukurta novatoriška romų sveikatos analizės ir duomenų teikimo sistema, teikianti įžvalgų apie socialinius ir demografinius ypatumus.

---

³⁸ Malta Today (2021), [Census to collect data on race, sexual orientation and religion for first time](#) (Surašymas, per kurį pirmą kartą bus renkami duomenys apie rasę, seksualinę orientaciją ir religiją), 2021 m. gegužės 13 d.

Pavyzdžiai iš Pagrindinių teisių agentūros (FRA) tyrimų

Atliekant imigrantams ir jų palikuoniams skirtus agentūros ES MIDIS tyrimus, rasinei arba etninei kilmei taikomas daugialypis požiūris.

1. Nustatant imtį ir ieškant tinkamų respondentų, remiamasi pakaitine informacija apie respondentų ir jų tėvų gimimo šalį, nes valstybėse narėse beveik nėra imties sąrašų (pvz., adresų arba asmenų registru), į kuriuos būtų įtraukta rasine arba etnine kilme grindžiama tapatinimosi informacija.
2. Norėdama nustatyti tapatinimąsi, agentūra užduoda kelis atskirus tyrimo klausimus, kuriuose, kaip matyti iš toliau pateiktų lentelių, iš respondentų prašoma informacijos, susijusios su įvairiais priklausymo grupėms / rasines arba etnine kilme grindžiamų ryšių aspektais³⁹.
3. Agentūra taiko kelis klausimus, kuriais siekiama įvertinti rasine arba etnine kilme grindžiamą respondentų diskriminacijos patirtį pagrindinėse gyvenimo srityse (žr. aprašant šių gairių 6 pagrindinį principą pateiktus kitų FRA tyrimų pavyzdžius).

Klausimo formulotė

IN09	Tapatinimasis su Afrikos kilmės arba juodaodžiais asmenimis
	Ar pasakytumėte, kad esate Afrikos kilmės / juodaodis?
	VIENAS ATSAKYMAS
1	Taip
2	Ne
- 96	<i>Nenorėčiau atsakyti</i>
- 97	<i>Nesuprantu klausimo</i>
- 98	<i>Netaikoma</i>
- 99	<i>Nežinau</i>

Šaltinis – ES apklausa apie imigrantus ir jų palikuonius

RA02	Respondento tapatinimasis su šalimi, Europa, savo paties ir (arba) savo tėvų gimimo šalimi
	KLAUSTI VISŲ
	Žmonės save gali vertinti įvairiai. Toliau klausiama, kaip jūs vertinate save. Skalėje nuo 1 iki 5, kai 1 yra „visai ne“, o 5 – „labai“, kiek jaučiatės <...>?
	PARODYTI KORTELĘ RA02 PERSKAITYTI NUO RA02_1 IKI RA01_5

³⁹ Vis dėlto kurioje nors Užsachario Afrikos šalyje gimęs asmuo atliekant FRA analizę priskiriamas kategorijai *Imigrantai iš Užsachario Afrikos*, neatsižvelgiant į tai, kiek jie save laiko europiečiais, o ne Užsachario afrikiečiais. Taip daroma atsižvelgiant į imties sąrašuose (n)esamą informaciją apie etninę ir (arba) rasinę tapatybę ir būtinybę sudarant imtį kaip apytiksliai rodikliu remtis respondentų ir jų tėvų gimimo šalimi.

RA02_1	Europiečiu	1 – visai ne
RA02_2	Austru	2
RA02_3	Nigeriečiu	3
...	...	4
....	...	5 – labai
....	...	<i>– 96 – nenorėčiau atsakyti</i>
		<i>– 97 – nesuprantu klausimo</i>
		<i>– 98 – netaikoma</i>
		<i>– 99 – nežinau</i>

Šaltinis – FRA EU-MIDIS II.

Į Agentūros pagrindinių teisių tyrimą – ES plačiosios visuomenės tyrimą – buvo įtrauktas klausimas apie tapatinimąsi su etnine mažuma. Be to, atliekant šį tyrimą, respondentų klausta, kur jie yra gimę ir kur yra gimę jų tėvai.

r29	Ar priklausote etninei mažumai?
	KLAUSTI VISŲ
	Ar manote, kad [ŠALYJE] priklausote etninei mažumai?
	GALIMAS VIENAS ATSAKYMAS
1	Taip
2	Ne
888	<i>Nenorėčiau atsakyti</i>
999	<i>Nežinau</i>

Šaltinis – FRA pagrindinių teisių tyrimas.

6. Renkant duomenis apie rasinę arba etninę kilmę, naudotis pakaitine informacija (jei neįmanoma nustatyti tapatinimosi)

Pagrindimas

Kad būtų galima atlikti suskirstymą pagal rasinę arba etninę kilmę, reikia rinkti duomenis apie atitinkamus ypatumus. Statistinių duomenų apie rasinę arba etninę kilmę **stoka arba neišsamumas** kelia susirūpinimą, nes sunku įvertinti:

1. tikrąjį etninių mažumų arba rasinių grupių patiriamų problemų (pvz., rasizmo, diskriminacijos, struktūrinės nelygybės pagrindinėse gyvenimo srityse, nusikaltimų ir priekabiavimo dėl šališkumo ir teisėsaugos institucijų atliekamo diskriminacinio profiliavimo) mastą ir (arba) paplitimą;

2. teisės aktų ir kovojant su nelygybe, diskriminacija bei rasizmu įgyvendinamos politikos veiksmingumą.

Kadangi, kaip nurodyta pirmiau, pagal rasinę arba etninę kilmę nustatomos kategorijos yra socialiniai konstruktai, nėra vienos akivaizdžios reikšmės arba vertinimo, todėl nėra ir universalus socialiai sukonstruotu atskyrimu grindžiamo duomenų rinkimo sprendimo⁴⁰.

Vis dėlto svarbiausia išsiaiškinti, kuriose kategorijose pasireiškia nepalankios sąlygos ir nelygybė – ar, pvz., gimimo šalies, tautybės, odos spalvos, religijos, o gal visose? Taip pat, ar statistiniams duomenims apie lygybę taikomomis kategorijomis prasmingai ir tinkamai atsižvelgiama į visus dėl rasinės arba etninės kilmės nepalankioje padėtyje esančius asmenis ir grupes? Pagal gyventojų skaičius / surašymų duomenis nustatomas atstovavimas ir galima nuginčyti politinę valdžią. Todėl tinkamai suskaičiavus galima tinkamai atstovauti, o tinkamai atstovaujant – tinkamai apsaugoti.

Sunkumai

- Daugumoje ES valstybių narių dėl įvairių (istorinių, teisinių ir pan.) priežasčių *rasės arba rasinės kilmės sąvoka renkant duomenis nevertinama. Rasinės arba etninės kilmės supratimas daro poveikį Rasinės lygybės direktyva teikiamai apsaugai ir lemia tai, ar akivaizdžiai tokiais pakaitiniais rodikliais, kaip imigranto statusas, tautybė, kalba ir tam tikra religinė praktika, grindžiamas požiūris vertinamas kaip tiesioginė arba netiesioginė, užslėpta arba atvira diskriminacija*⁴¹.
- Daugumoje administracinių šaltinių taikomi pakaitiniai rasinės arba etninės kilmės rodikliai, pvz., pilietybė / tautybė, gimimo šalis, tėvų gimimo šalis, kalba. Vis dėlto, remiantis UNECE dokumentu [Skurdo vertinimas. Duomenų suskirstymo vadovas](#), *remtis pakaitine informacija tam tikrų grupių atžvilgiu gali būti sudėtinga, todėl su ja reikia elgtis atsargiai. Pavyzdžiui, dėl natūralizacijos politikos skirtumų pilietybe grindžiami duomenys gali būti labai silpnas etninės kilmės rodiklis, taip pat čiaabuvių arba vietinių etninių grupių atžvilgiu*⁴².
- Todėl taikant pakaitinius rodiklius kyla **nepakankamos aprėpties** rizika. Pavyzdžiui, jei statistiniai duomenys apie lygybę grindžiami tik gimimo šalimi arba tautybe (kaip pakaitiniais priklausymo etninei grupei / etninės kilmės rodikliais), jais nebus atsižvelgiama į kitokią nepalankią padėtį ar nelygybę, kuri gali atsirasti dėl odos spalvos, rasinės arba etninės kilmės arba religijos, – ir tai tik keli pavyzdžiai. Arba, jei COVID-19 poveikį etninėms arba rasinėms mažumoms bus siekiama parodyti remiantis duomenimis apie gimimo vietą, bus neatsižvelgiama į riziką, kylančią iš Afrikos kilusių asmenų antros arba trečios kartos palikuoniams. Taigi tai, ką galima parodyti remiantis pakaitiniais rodikliais, skiriasi nuo to, ką būtų svarbu žinoti.
- Remiantis pakaitiniais rodikliais, kyla suvienodinimo rizika. Pavyzdžiui, tokios kategorijos kaip *migrantų kilmės ES piliečiai, naujos arba ne mažumų etninės grupės* arba *alochtonai* pasižymi

---

⁴⁰ Makkonnen, T. (2017), [European Handbook on Equality Data \(2016 revision\)](#) (Europos duomenų apie lygybę vadovas, 2016 m. peržiūra).

⁴¹ Farkas, L. (2017), [Analysis and comparative review of equality data collection practices in the European Union: Data collection in the field of ethnicity](#) (Duomenų apie lygybę rinkimo Europos Sąjungoje praktikos analizė ir lyginamoji apžvalga. Duomenų rinkimas etninės kilmės srityje), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2017, p. 6.

⁴² Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisija (UNECE) (2020), [Poverty Measurement – Guide to Data Disaggregation](#) (Skurdo vertinimas. Duomenų suskirstymo vadovas), p. 70.

tuo pačiu bruožu: jos įvardijamos kaip dvinarė daugumos gyventojų šalies arba etninės kilmės priešprieša. Jos taip pat klaidina, nes mažumos suplakamos į viena nenagrinėjant, ar iš tikrųjų priklauso tai pačiai grupei⁴³. Todėl remdamiesi pakaitiniais rodikliais mokslininkai turėtų apsvarstyti, kokį poveikį analizuojant duomenis daro jų pasirinktos kategorijos.

- Pakaitiniai rodikliai kertasi su tapatybės pasirinkimo principu, todėl negali atspindėti visuomenės rasinės arba etninės kilmės įvairovės. Pavyzdžiui, ilgalaikių pirmos kartos gyventojų atžvilgiu pakaitinis rodiklis *gimimo šalis* gali nebūti veiksmingas ir operatyvus, pragyvenus šalyje 10–15 metų.
- Migracijos (praeities), kalbos, išsilavinimo ir skurdo duomenys nėra veiksmingi pakaitiniai rodikliai, kuriais remiantis būtų galima įvertinti diskriminaciją dėl rasinės arba etninės kilmės⁴⁴. Todėl rasine arba etnine kilme grindžiamus su diskriminacija susijusius duomenis atsisakančios rinkti šalys sukurtų dirbtinę lygybės teisių aiškinimo, o konkrečiau – veiksmingo nediskriminavimo teisės aktų įgyvendinimo kliūtį.
- Diskriminacija dėl rasinės arba etninės kilmės grindžiama ne tuo, kaip asmenys apibūdina save, bet tuo, kaip juos vertina arba suvokia kiti. Šiuo atžvilgiu svarbu, kokią tapatybę priskiria trečioji šalis, bet šią informaciją per surašymus rinkti sudėtinga.

Gairės

- Nesant tinkamų imties sąrašų, etnines arba rasines mažumas dažnai galima tirti tik remiantis pakaitine informacija.
- *Norint įvertinti (ne)lygybę, gali būti svarbu nustatyti tiek suvokiamą, tiek pačių asmenų pasirenkamą rasinę ir etninę kilmę. (Suvokiama) rasinė kilmė yra svarbus Afrikos kilmės europiečių, Europos musulmonų ir romų diskriminacijos patirties aspektas*⁴⁵.
- Atsižvelgiant į tai, kad kai kuriose valstybėse narėse – ištisuose mikroregionuose – romai gyvena labai didelės segregacijos sąlygomis, kaip pakaitiniai rodikliai galėtų būti taikomi skurdo ir (arba) pajamų duomenys, ypač derinant juos su informacija apie geografinę vietovę⁴⁶.
- Pakaitiniai rodikliai turėtų būti taikomi skaidriai, o susijusi informacija turėtų būti viešai prieinama. Pavyzdžiui, prie duomenų rinkimo techninės informacijos (metainformacijos) turėtų būti pridedami duomenų naudotojams skirti informaciniai pranešimai, kuriuose būtų paaiškinamos taikytų pakaitinių rodiklių apibrėžtys ir apribojimai.
- Jei nėra galimybės taikyti žmogaus teisėmis grindžiamo tapatybės pasirinkimo principo, duomenų rinkėjai turėtų numatyti tikslinti esamuose duomenų šaltiniuose ir analizuojant taikomus pakaitinius kintamuosius ir (arba) kategorijas, didinti jų skaičių ir taip užtikrinti, kad būtų visapusiškai atsižvelgiama į įvairias gyventojų grupes.

---

⁴³ Farkas, L. (2017), [Analysis and comparative review of equality data collection practices in the European Union: Data collection in the field of ethnicity](#) (Duomenų apie lygybę rinkimo Europos Sąjungoje praktikos analizė ir lyginamoji apžvalga. Duomenų rinkimas etninės kilmės srityje), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2017, p. 38.

⁴⁴ Ten pat, p. 6.

⁴⁵ Farkas, L. (2017), [Analysis and comparative review of equality data collection practices in the European Union: Data collection in the field of ethnicity](#) (Duomenų apie lygybę rinkimo Europos Sąjungoje praktikos analizė ir lyginamoji apžvalga. Duomenų rinkimas etninės kilmės srityje), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2017, p. 6.

⁴⁶ Ten pat.

- Ilgainiui pakaitinių rodiklių reikėtų atsisakyti, o duomenų sistemas – sustiprinti.
- Kad būtų galima veiksmingai stebėti nediskriminavimo teisės aktų įgyvendinimą, duomenų rinkėjams ir naudotojams reikia įvairių vienas kitą papildančių rasine arba etnine kilmę grindžiamų duomenų apie lygybę šaltinių. Vis dėlto, atsižvelgiant skirtingą rasinės arba etninės kilmės operacionalizavimą, reikėtų toliau derinti arba koordinuoti įvairius duomenų šaltinius ir laiką, siekiant padidinti duomenų papildomumą (žr. 3 pagrindinį principą).

Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

- Išsamių nacionalinės praktikos pavyzdžių pateikta ataskaitoje [Duomenų apie lygybę rinkimo Europos Sąjungoje praktikos analizė ir lyginamoji apžvalga. Duomenų rinkimas etninės kilmės srityje](#).

7. Rinkti duomenis apie diskriminacijos dėl etninės / rasinės kilmės patirtį pagrindinėse gyvenimo srityse

FRA tyrimų duomenimis reguliariai informuojama apie nelygybės ir rasinės / etninės diskriminacijos patirties Europos Sąjungoje mastą ir pobūdį. Jie susiję su diskriminacijos priežastimis ir gyvenimo sritimis, kurios patenka į visose ES valstybėse narėse galiojančių nediskriminavimo teisės aktų (pvz., rasinės ir užimtumo lygybės direktyvų) taikymo sritį⁴⁷.

Iš FRA duomenų taip pat matyti, kad rasinės ir (arba) etninės diskriminacijos paplitimas išlieka nuolat didelis, tiek vertinant laiką, tiek skirtingas įvairių valstybių narių gyventojų grupes. Iš jų taip pat matyti, kad diskriminacijos aukos dėl įvairių priežasčių, įskaitant nežinojimą, į ką kreiptis, apie patirtus incidentus institucijoms arba įstaigoms paprastai nepraneša⁴⁸.

Todėl teisinę pareigą padėti diskriminacijos aukoms turinčios institucijos, įskaitant lygybės įstaigas, apie šiuos incidentus dažniausiai nesužino. Dėl šio reiškinio, kuris dar vadinamas faktinių diskriminacijos atvejų nykimu, labai sunku patikimai parodyti rasinės ir (arba) etninės diskriminacijos mastą, nes matoma tik labai maža iš tikrųjų asmenų patiriamos diskriminacijos dalis (*ledkalnio viršūnė*). Todėl tyrimų duomenys yra geriausias pakaitinis tikrosios padėties vietoje rodiklis.

FRA tyrimų duomenys taip pat rodo, kad, pvz., daugelis romų, klajoklių, musulmonų, žydų ir imigrantų bei jų palikuonių negali užtikrintai pasakyti, kodėl patiria diskriminaciją: dėl rasinės arba etninės kilmės

⁴⁷ Pagal Rasinės lygybės direktyvą draudžiama tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija dėl rasinės arba etninės kilmės. Direktyvos 3 straipsnyje dėl taikymo srities nurodyta, kad direktyva taikoma įdarbinimui ir darbui, profesiniam mokymui, darbo sąlygoms ir narystei darbuotojų arba darbdavių organizacijose; socialinei apsaugai, įskaitant socialinį draudimą ir sveikatos priežiūrą; socialinėms lengvatoms; švietimui ir galimybei gauti visuomenei prieinamas prekes ir paslaugas, įskaitant aprūpinimą būstu, bei jų tiekimą. Pagal Užimtumo lygybės direktyvą draudžiama tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija dėl religijos arba įsitikinimų, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos. Direktyvos 3 straipsnyje dėl taikymo srities nurodyta, kad direktyva taikoma įdarbinimo ir darbo, profesinio mokymo srityse, darbo sąlygoms ir narystei darbuotojų arba darbdavių organizacijose.

⁴⁸ FRA (2021), [Equality in the EU 20 years on from the initial implementation of the Equality Directives](#) (Lygybė Europos Sąjungoje praėjus dvidešimčiai metų nuo lygybės direktyvų įgyvendinimo pradžios). Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 13. Kimberlé Crenshaw teigimu, Europos Komisija pripažįsta, kad asmenys vienu metu gali priklausyti kelioms nepalankioje padėtyje esančioms grupėms ir patirti konkrečių formų diskriminaciją. Taip pat žr. Europos lyčių lygybės instituto (EIGE) *daugialypės diskriminacijos* apibrėžtį adresu <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1297?lang=lt> ir *sąryšingumo* apibrėžtį adresu <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1492?lang=lt>.

ar dėl religijos arba įsitikimų. Iš FRA duomenų taip pat nuolat matyti, kad daugelis asmenų Europos Sąjungoje patiria daugialypę ir sąryšinę diskriminaciją dėl kelių įvairių priežasčių. *Sąryšinė diskriminacija* – situacija, kurioje kelios diskriminacijos rūšys tuo pačiu metu veikia ir sąveikauja tarpusavyje taip, kad tampa neatsiejamos ir sukelia konkrečių naujų rūšių diskriminaciją⁴⁹.

Pagrindimas

Objektyvūs, patikimi ir palyginami duomenys, kuriais dokumentuojama nelygybės ir diskriminacijos patirtis, yra labai svarbi įrodymais grindžiamo politikos formavimo priemonė. Kaip nurodyta pirmiau, pakaitiniai rodikliai retai kada suteikia patikimos informacijos apie rasinių grupių ir etninių mažumų patiriamą diskriminaciją. Rinkti duomenis apie įvairių grupių įvairiose gyvenimo srityse dėl įvairių priežasčių patiriamą diskriminaciją – tai vienas iš veiksmingiausių būdų įvertinti kovos su diskriminacija teisės aktų įgyvendinimo veiksmingumą. Tai veiksmingas būdas stebėti, kiek įtakos rasinis arba etnis šališkumas gali turėti, pvz., galimybėms įsidarbinti, gauti būstą, naudotis švietimo, sveikatos paslaugomis ir įsigyti prekių bei paslaugų, taip pat susidūrus su teisėsaugos institucijomis.

*Rasinė arba etninė kilmė sukuriama, atsiranda arba nustatoma per tokius procesus, kaip savybių priskyrimas arba apibūdinimas, kitų išskyrimas, grupavimas ir stereotipizavimas. Rasinė arba etninė tapatybė gali neatitikti trečiosios šalies suvokiamos arba spėjamos tapatybės. Tapatybė yra nepastovus dalykas ir laikui bėgant gali kisti. Tačiau tai ne visada turi įtakos tam, kaip šis asmuo yra suvokiamas*⁵⁰. Tam tikro lygio grupavimas renkant ir analizuojant statistinius duomenis gali būti neišvengiamas ir būtinas. Vis dėlto duomenų rinkėjai ir šių grupių naudotojai turi žinoti su šių grupių pasirinkimu susijusią riziką.

Gairės

- Prieš užduodant klausimus apie diskriminacijos patirtį, reikėtų pateikti diskriminacijos apibrėžtį. Taip pat labai svarbu užtikrinti, kad respondentai bet kuriuo duomenų rinkimo metu galėtų grįžti prie šios konkrečios apibrėžties. Todėl duomenų rinkėjai turi užtikrinti, kad respondentai galėtų susipažinti su pateikta apibrėžtimi ir ją suprastų (pvz., tiesioginio pokalbio metu ją galima parodyti kortelėje arba perskaityti, o per internetines apklausas – informaciniuose interviuose).
- Reikėtų standartizuoti klausimų formatą: klausimai apie rasinę / etninę diskriminaciją turėtų būti grindžiami ta pačia logika kaip ir klausimai apie diskriminaciją dėl kitų priežasčių.
- Geriausia būtų pateikti atskirus klausimus apie diskriminacijos patirtį įvairiose gyvenimo srityse (pvz., užimtumo, švietimo, sveikatos, būsto, galimybių įsigyti prekių ir paslaugų, teisės kreiptis į teismą ir pan.), o ne užduoti tik vieną bendrąjį klausimą apie diskriminaciją, konkrečiai nenurodant sričių.
- Nustačius diskriminacijos paplitimą įvairiose gyvenimo srityse, politikos formuotojai atitinkamoje savo srityje taip pat gali rengti ir įgyvendinti prie konkrečių poreikių pritaikytą kovos su diskriminacija politiką. Atskirai klausiant apie skirtingas gyvenimo sritis, galima ne tik atsižvelgti į konkrečias politikos sritis, bet ir padėti respondentams prisiminti susijusius incidentus. O uždavus tik vieną klausimą, kai kurie respondentai daugiausia dėmesio gali skirti užimtumui arba su švietimu susijusioms situacijoms, o būstą arba parduotuves ir paslaugas –

⁴⁹ Ten pat, p. 11.

⁵⁰ Farkas, L. (2017), [The meaning of racial or ethnic origin in EU law: between stereotypes and identities](#) (Rasinės arba etninės kilmės reikšmė ES teisės aktuose. Tarp stereotipų ir tapatybių), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2017, p. 37.

pamiršti. Kriminalinės viktimizacijos srityje pastebėta, kad uždavus konkretesnius klausimus nustatomas didesnis paplitimas, nei būtų nustatytas uždavus mažiau bendresnio pobūdžio klausimų.

- Klausimus apie diskriminacijos patirtį geriausia užduoti bent dėl dviejų skirtingų laikotarpių, kad respondentai galėtų atskirti patirtį trumpuoju ir ilguoju laikotarpiais (pvz., per 12 ar 24 mėnesius arba per penkerius metus iki apklausos).

Paaiškėjo, kad, laikantis šios tvarkos, gaunami duomenys yra patikimesni ir pagrįstesni, nes respondentai gali nurodyti atitinkamą patirtį įvairiuose savo gyvenimo etapuose⁵¹. Be to, pagal atsakymus į diskriminacijos patirtį trumpuoju laikotarpiu, gali būti lengviau stebėti neseniai įgyvendintų priemonių veiksmingumą. Nustatydami laikotarpius duomenų rinkėjai taip pat gali apsvarstyti galimybę apibrėžti tam tikrus šiame kontekste svarbius rodiklius, pvz., [Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m.](#) 10.3.1 rodiklį (juo siekiama nustatyti, kokia dalis gyventojų nurodo per ankstesnius 12 mėnesių asmeniškai patyrę diskriminaciją arba priekabiavimą). Be to, laikotarpiai gali būti pasirenkami taip, kad duomenis būtų galima palyginti su kitų tyrimų, pvz., reguliariai atliekamų FRA tyrimų, rezultatais.

- Norėdami užregistruoti diskriminacijos patirties intensyvumą arba pasikartojimą, duomenų rinkėjai respondentų gali klausti apie konkrečiu laikotarpiu patirtos rasinės arba etninės diskriminacijos dažnumą.
- Dėl klausimų sekos ir susijusių papildomų klausimų pažymėtina, kad skyrių apie diskriminaciją rekomenduojama pradėti nuo apibrėžties; su požiūriu susiję klausimai turėtų būti užduodami prieš klausimus apie patirtį, dažnumą ir, kokių veiksmų imtasi (pvz., pateiktas skundas, jei jis pateiktas, kam jis pateiktas).
- Siekiant nustatyti daugialypę ir sąryšinę diskriminaciją, diskriminacijos dėl rasinės arba etninės kilmės paplitimas turėtų būti nagrinėjamas atsižvelgiant į diskriminacijos dėl kitų priežasčių paplitimą ir derinant su juo.⁵² Reikėtų tinkamai atsižvelgti į [Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gaires](#), ypač į 6 gairę *Duomenų apie lygybę išsamumo užtikrinimas*, kurioje rekomenduojama, kad valstybės narės įtrauktų daugialypės ir sąryšinės diskriminacijos matavimą į visas esamas duomenų rinkimo sistemas; pvz., būtų geriausia, jei į surinktus duomenis apie negalią būtų įtraukta informacija apie rasinę arba etninę kilmę, lygį, amžių ir kitus galimus ypatumus, dėl kurių galėtų kilti didesnė diskriminacijos dėl kelių veiksnių arba sąryšinės nelygybės rizika. Kad atliekant tokio pobūdžio analizę būtų galima gauti patikimus rezultatus, paprastai reikia didesnių imties dydžių, todėl būtų galima apsvarstyti galimybę remtis įvairiais šaltiniais, įskaitant didelės apimties apklausas, administracinius ir susietus duomenis.
- Valstybės narės raginamos rinkti informaciją apie rasinę ir (arba) etninę diskriminaciją per visus ES ir nacionalinius tyrimus (pvz., darbo jėgos tyrimą (DJT) ir ES statistikos apie gyvenimo

---

⁵¹ Žr., pvz., FRA (2014), [Violence against women: an EU-wide survey Main results](#) (Smurtas prieš moteris. ES masto apklausa. Pagrindiniai rezultatai), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2015.

⁵² Kimberlé Crenshaw teigimu, Europos Komisija pripažįsta, kad asmenys vienu metu gali priklausyti kelioms nepalankioje padėtyje esančioms grupėms ir patirti konkrečių formų diskriminaciją. Europos Komisija (2007), [Tackling Multiple Discrimination - Practices, policies and laws](#) (Kova su daugialype diskriminacija. Praktika, politika ir teisės aktai), Liuksemburgas, Europos Komisijos oficialiųjų leidinių biuras, 2007 m., p. 15.

sąlygas tyrimą (EU-SILC), įtraukiant į juos su diskriminacija susijusius klausimus ir (arba) modulius. Rinkti jų būtų galima įtraukiant atskirus kintamuosius arba tyrimų klausimus, pagal kuriuos konkrečiai vertinama suvokiama rasinė / etninė diskriminacija, arba reguliariai įgyvendinant problemomis grindžiamus tyrimų modelius, kad būtų galima aprėpti įvairius su rasine arba etnine diskriminacija, priekabiavimu dėl šališkumo, rasizmu ir diskriminaciniu profiliavimu susijusius klausimus.

- Dalyvavimas tyrime ir per jį gaunamų atsakymų skaičius labai padidėja, *jei tyrimo tema respondentus tiesiogiai domina, kaip, pvz., diskriminacijos patirtis*⁵³.
- Prieš renkant duomenis, reikėtų ištirti aplinkybes. Svarbi kiekvieno duomenų rinkimo užduotis, kurią reikia atlikti prieš rengiant bet kurio tyrimo projektą ir priimant atitinkamus sprendimus, yra susijusių duomenų ir informacijos apie tirtinų grupių sudėtį bei koncentraciją rinkimas. Pagrįstą sprendimą dėl geriausios imties struktūros galima priimti tik surinkus išsamią informaciją apie kiekvienoje tirtinoje šalyje gyvenančius tikslinius gyventojus⁵⁴.
- Reikėtų skatinti dalytis gerąja diskriminacijos patirties vertinimo praktika.

Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Pagal **Airijos** (2019 m. pirmojo ketvirčio) [lygybės ir diskriminacijos modulį](#) buvo užduodami klausimai apie diskriminaciją pagrindinėse gyvenimo srityse, įskaitant diskriminaciją darbo vietoje, galimybes naudotis viešosiomis ir privačiosiomis paslaugomis, požiūrj jomis naudojantis, švietimą, transportą ir ryšius su policija. Siekiant įvertinti diskriminacijos patirtį darbo vietoje, buvo užduodami šie klausimai (visuose kontekstuose vienodai):

DISKRIM_1 *Ar per pastaruosius dvejus metus asmeniškai jautėtės diskriminuojama(s) darbo vietoje?*

1. Taip / 2. Ne / 3. Netaikoma (nedirbu, per pastaruosius dvejus metus nedirbau) / 4. Nežinau

JEI DISKRIM_1=1 -> **KODĖL**

KODĖL *Kaip manote, kodėl buvote diskriminuojama(s), – ar dėl toliau išvardytų ypatumų?* (Galimi keli atsakymai)

1. Lytis
2. Šeiminė padėtis
3. Šeimyninė padėtis (pvz., nėščia arba turinti(-s) vaikų ar kitų išlaikytinių)
4. Religiniai įsitikinimai
5. Seksualinė orientacija
6. Amžius
7. Negalia
8. Rasė (įskaitant odos spalvą, tautybę, etninę arba tautinę kilmę)
9. Priklausymas klajoklių bendruomenei
10. Kita (nurodykite)

⁵³ FRA (2017), [Second European Union Minorities and Discrimination Survey - Technical Report](#) (Antrasis Europos Sąjungos mažumų ir diskriminacijos tyrimas. Techninė ataskaita), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2017, p. 93.

⁵⁴ FRA (2017), [Second European Union Minorities and Discrimination Survey - Technical Report](#) (Antrasis Europos Sąjungos mažumų ir diskriminacijos tyrimas. Techninė ataskaita), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2017, p. 92.

Susijusiais papildomais klausimais teirautasi apie diskriminacijos pobūdį, dažnumą, poveikio stiprumą ir, ar dėl jos imtasi veiksmų (pvz., pateiktas skundas arba imtasi teisinių veiksmų).

Vokietijoje bendruomeninė organizacija *Each One Teach One* (EOTO), bendradarbiaudama su organizacija *Citizens For Europe* (CFE), inicijavo tyrimą [#Afrozensus](#), kad galėtų ištirti Afrikos kilmės asmenų (įskaitant Vokietijoje gyvenančius juodaodžius, afrikiečius ir Afrikos diasporai priklausančius asmenis) gyvenimo realijas ir diskriminacijos patirtį. Šį projektą finansavo Vokietijos federalinė kovos su diskriminacija agentūra (vok. *Antidiskriminierungsstelle des Bundes*). Jį sudaro internetinė apklausa ir kiekybinis tyrimas (pokalbiai su ekspertais ir tikslinės grupės). Internetinės apklausos klausimyną sudaro įvairūs moduliai. Vienu iš jų siekiama išsamiai užregistruoti visose svarbiose gyvenimo srityse dėl įvairių priežasčių patiriamą diskriminaciją. Per šį projektą tiriama konkreti dalyvių grupė ir ateityje EOTO internetinę apklausą ketina pakartoti, kad galėtų įvertinti prieš juodaodžius nukreiptą rasizmą laikui bėgant.

Vokietijoje vykdamas naują, Federalinės šeimos reikalų, pagyvenusių asmenų, moterų ir jaunimo ministerijos finansuojamą Vokietijos integracijos ir migracijos mokslinių tyrimų instituto (vok. *DeZIM-Institut*) projektą [Rassismusmonitor](#), siekiama išnagrinėti Vokietijoje pasireiškiančio rasizmo priežastis, mastą ir padarinius. Pagal šį projektą, derinant kiekybinius, kokybinius ir eksperimentinius metodus, siekiama suteikti veiksmingą rasizmo stebėsenos priemonę. Be to, bus rengiamos reprezentatyvios gyventojų apklausos, specialios rasizmą patiriančių asmenų apklausos ir taikomi teisiniai, statistiniai, socialiniai, psichologiniai bei kiti tarpdisciplininiai metodai.

Norvegija 2020 m. atliko savo pirmąjį nacionalinį gyventojų [gyvenimo kokybės tyrimą](#), per kurį respondentų klausta, ar per pastaruosius dvylika mėnesių jie patyrė nepalankesnę vertinimą nei kiti (diskriminaciją). Atsakymus teikė šie respondentai: *imigrantų kilmės asmenys, Norvegijoje gimę asmenys, kurių tėvai yra imigrantai, ir kiti gyventojai*. Tada respondentų prašyta pasirinkti *priežastis, dėl kurių jie diskriminuojami iš šio sąrašo*:

- Amžius
- Lytis
- Liga / sužalojimas
- Negalia
- Etninė kilmė
- Odos spalva
- Religija / įsitikinimai
- Politinės pažiūros
- Lytinė tapatybė

Pavyzdžiai iš FRA tyrimų

[Diskriminacijos vertinimas atliekant FRA ES MIDIS tyrimus](#). Atliekant ES MIDIS tyrimus ir tolesnius romų, romų ir klajoklių ir imigrantų bei jų palikuonių tyrimus, respondentų klausiama, ar jie jautėsi diskriminuojami dėl vienos arba daugiau priežasčių – odos spalvos, etninės arba imigrantų kilmės, religijos arba religinių įsitikinimų, lyties, amžiaus, negalios, seksualinės orientacijos ir *kitų* priežasčių – įvairiose gyvenimo ir veiklos srityse: ieškodami darbo, darbe, švietimo sistemoje arba bendraudami su savo vaikų mokyklų darbuotojais, norėdami pasinaudoti sveikatos priežiūros paslaugomis, būsto srityje ir naudodamiesi viešosiomis arba privačiosiomis paslaugomis (pvz., naudodamiesi viešuoju transportu, administracinėse tarnybose, norėdami patekti į naktinius klubus, restoranus arba užsisakyti viešbutį, parduotuvėse arba norėdami į jas patekti).

Respondentų, kurie nurodė patyrę diskriminaciją bent dėl vienos iš trijų konkrečių priežasčių – odos spalvos, etninės arba imigrantų kilmės ir religijos arba religinių įsitikinimų –, taikant bendrąją sąvoką *etninė arba imigrantų kilmė*, prašyta pateikti daugiau informacijos apie incidentą. Bendroji sąvoka *etninė arba imigrantų kilmė* žymi šiose gairėse aprašomą rasinę ir (arba) etninę diskriminaciją.

Klausimų formuluotė ir seka

Tyrimui parengta diskriminacijos apibrėžtis; ji respondentams parodoma prieš užduodant klausimą apie faktinę diskriminacijos patirtį: *Norėčiau užduoti jums kelis klausimus apie žmogaus teises. Viena iš pagrindinių teisių yra vienodas vertinimas. Vis dėlto kai kurie žmonės gali patirti diskriminaciją. Diskriminacija vadiname tokius atvejus, kai asmuo dėl savo odos spalvos, amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, negalios, etninės kilmės, religijos arba religinių įsitikinimų vertinamas prasčiau nei kiti.*

Klausimo, skirto respondentams, kurie per penkerius metus iki apklausos ieškojo darbo, formuluotė: *Ar ieškodami darbo per pastaruosius penkerius metus⁵⁵ jautėtės diskriminuojama(s) dėl kurios nors iš toliau išvardytų priežasčių? Nurodykite visas priežastis, dėl kurių buvote diskriminuojama(s).*

1. Odos spalva arba rasinė kilmė
2. Etninė arba imigrantų kilmė
3. Religija arba religiniai įsitikinimai
4. Amžius (pvz., todėl, kad buvote per jaunas arba per senas)
5. Lytis (vyras arba moteris)
6. Negalia
7. Seksualinė orientacija (todėl, kad esate gėjus, lesbietė arba biseksualus asmuo)
8. Lytinė tapatybė arba lyties raiška (pvz., translytis asmuo, transvestitas arba nebinarinio lytiškumo asmuo) – JEI KOMPIUTERIZUOTA TIESIOGINĖ APKLAUSA – APKLAUSOS ATLIKĖJAS: PERSKAITYTI PAAIŠKINIMĄ / JEI KOMPIUTERIZUOTA TIESIOGINĖ APKLAUSA / INTERNETU – INFORMACINIS MYGTUKAS: Pavyzdžiui, asmuo, kuris gimė berniuku, bet vėliau jaučiasi mergaite ar moterimi, arba gimė mergaite, bet vėliau jaučiasi labiau berniuku ar vyru. Arba asmuo, kuris nešioja tokius drabužius, kurie paprastai yra skirti kitos lyties asmenims.
9. Kita (nurodykite): LAISVOS FORMOS TEKSTO LAUKAS – NURODYKITE PRIEŽASTĮ
10. Šioje situacijoje nepatiria diskriminacijos dėl jokių priežasčių
  - 96 – nenorėčiau atsakyti
  - 97 – nesuprantu klausimo
  - 99 – nežinau

Respondentų, kurie nurodė patyrę diskriminaciją dėl bent vienos iš trijų konkrečių priežasčių – 1) odos spalvos arba rasinės kilmės, 2) etninės arba imigrantų kilmės, 3) religijos arba religinių įsitikinimų –, prašoma pateikti išsamesnės informacijos apie incidentą, nurodyti, ar buvo pateiktas skundas, ir, jei taip, kokiai institucijai arba įstaigai.

8. Užtikrinti pakankamą biudžetą reguliariems tyrimams, per kuriuos būtų galima rinkti rasine / etnine kilme grindžiamus duomenis apie lygybę, ypač jei nėra galimybės rinkti administracinių duomenų

Pagrindimas

Vyriausybės turi užtikrinti reguliarių duomenų apie lygybę rinkimą, kad galėtų stebėti, kaip vykdomi ES teisės aktuose nustatyti įpareigojimai, net jei nėra galimybės rinkti administracinių duomenų. Šiais atvejais nacionaliniu ir (arba) regionų lygmeniu reikia skirti pakankamą biudžetą, kad su rasine / etnine

---

⁵⁵ Per FRA tyrimus klausiama apie diskriminaciją, patirtą per du laikotarpius: dvylika mėnesių ir penkerius metus iki apklausos.

kilme susijusius duomenis apie lygybę galėtų rinkti kompetentinga (t. y. atitinkamos mokslinių tyrimų patirties ir pajėgumų turinti) įstaiga, atlikdama reguliarius nacionalinius ir (arba) regioninius tyrimus.

Gairės

- Jei rasine arba etnine kilme grindžiami duomenys apie lygybę reguliariai nerenkami per administracinius šaltinius arba tyrimus, valstybės narės galėtų užtikrinti **pakankamą biudžetą šiems duomenims rinkti per visa apimantį nacionalinį tyrimą**, kuris galėtų būti rengiamas kas ketverius arba penkerius metus. Per šį tyrimą reikėtų:
  - atsižvelgti į visas politikai svarbias tikslines duomenų skirstymo remiantis rasine arba etnine kilme grupes;
  - siekti atsižvelgti į šalies bendruomenių ir (arba) grupių įvairovę, remiantis pačių asmenų tapatinimusi rasinės arba etninės kilmės atžvilgiu;
  - stengtis taip pat įtraukti gyventojus ir grupes, kurie apibūdinami kaip *sunkiai pasiekiami*, įskaitant skurde gyvenančius asmenis. Todėl apklausos priemonę (klausymą ir kitą darbo vietoje medžiagą) taip pat reikėtų išvesti į šioms grupėms svarbias kalbas, o į veiklą reikėtų įtraukti bendruomenines organizacijas, tarpininkus bei apklausų atlikėjus, priklausančius toms grupėms, kurios apklausiamos⁵⁶;
  - remtis tokio dydžio imtimi, kurios pakaktų išsamesnei duomenų analizei atlikti, siekiant nustatyti geografinius skirtumus ir (sąryšinę) nelygybę. Vadinas, grynoji imtis turėtų būti pakankamai didelė, kad duomenis būtų galima skirstyti toliau pagal geografinį pasiskirstymą, amžių, lytį ir išsilavinimą;
  - turėtų būti galima gauti patikimų ir pagrįstų duomenų apie visas politikai svarbias tikslines grupes, – t. y. reikėtų remtis aktualiais vadovais ir standartais dėl tyrimų vertinimų ir tokios tyrimo (imties) struktūros, kuri būtų tinkama sunkiai pasiekiamiems gyventojams.
- Reguliarus tyrimas, per kurį būtų renkami su rasine arba etnine kilme susiję duomenys apie lygybę, gali būti atliekamas kaip nepriklausomas tyrimas, konkrečiai skirtas pagal rasinę arba etninę kilmę tapatybę pasirenkančioms gyventojų grupėms, arba įtraukiamas į bendrąjį lygybės tyrimą (t. y. į tyrimą, kuris taip pat visapusiškai apimtų kitas saugomas savybes). Jį nacionaliniu (ir, jei taikoma, regioniniu) lygmeniu gali atlikti susijusių mokslinių tyrimų pajėgumų ir patirties turinti(s) kompetentinga įstaiga, statistikos institutas arba mokslinių tyrimų organizacija, remdamasi(s) pirmiau išvardytais pagrindiniais principais (įskaitant apžvalgą, poreikių vertinimą ir pan.).

Nacionalinės praktikos pavyzdžiai

Italijoje 2015 m. *Istat* atliko Vidaus reikalų ministerijos ir ES Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai (EFI) lėšomis bendrai finansuotą tyrimą [Antrosios kartos integracija](#) (ital. *Integrazione delle seconde generazioni*, ISG).

2021 m. **Liuksemburgas** pradėjo nacionalinį [Rasizmo ir etninės bei rasinės diskriminacijos patirties tyrimą](#), per kurį bus nagrinėjami tokie klausimai kaip: Kiek Liuksemburge paplitęs rasizmas ir etninė bei rasinė diskriminacija? Kokios asmenų grupės dažniausiai susiduria su šiais reiškiniais? Kokiomis

---

⁵⁶ Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisija (UNECE) (2020), [Poverty Measurement – Guide to Data Disaggregation](#) (Skurdo vertinimas. Duomenų suskirstymo vadovas), p. 70.

aplinkybėmis ir kokiose situacijose gyventojai pastebi diskriminacinius veiksmus ir elgesį? Kuriose srityse ir kaip būtų galima imtis veiksmų kovojant su šiomis problemomis?

Šį tyrimą koordinuoja Šeimos, integracijos ir didžiojo regiono ministerija, įgyvendina Liuksemburgo socialinių ir ekonominių mokslinių tyrimų institutas (angl. *Luxembourg Institute of Socio-Economic Research*, LISER); tyrime dalyvauja centras *Centre d'étude et de formation interculturelles et sociales* (pranc. CEFIS).

Klausimynas bus pateiktas 15 000 atsitiktine tvarka atrinktų gyventojų, tarp kurių yra daugiau riziką patiriančių gyventojų grupių. Tyrimą bus galima atlikti penkiomis kalbomis – prancūzų, liuksemburgiečių, vokiečių, anglų ir portugalų – ir jis bus daugiausia atliekamas internetu. Jis susijęs tiek su Liuksemburge gimusiais, tiek su imigracijos praeitį turinčiais asmenimis.

Į klausimyną įtraukti klausimai apie respondentų asmeninius ypatumus, požiūrį į rasizmą, nuomonę apie imigraciją ir įvairovę, suvokiamą etninę ir rasinę diskriminaciją Liuksemburge, kurią jie pastebėjo kaip liudininkai arba patyrė patys. Remiantis per tyrimą surinktais duomenimis, bus nustatomi sektoriai, kuriuose būtina imtis konkrečių veiksmų. Į šiuos duomenis taip pat bus atsižvelgiama rengiant politikos rekomendacijas dėl kovos su rasizmu ir diskriminacija. Šios problemos pastebimos keliose srityse, pvz., užimtumo, būsto, galimybės naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis, švietimo ir socialinių tinklų: [racism \(liser.lu\)](http://racism.liser.lu).

Norvegijoje 2020 m. Norvegijos vaikų, jaunimo ir šeimos reikalų direktoratas ir Norvegijos sveikatos direktoratas kartu finansavo nacionalinį [gyvenimo kokybės tyrimą](#). Tyrimą sudaro klausimai apie gyvenimo kokybę, pasitenkinimą savo fizine ir psichikos sveikata, taip pat apie optimizmą dėl ateities, su prasme bei įsipareigojimais susijusią kasdienio gyvenimo patirtį ir pan. Tyrimas buvo pakartotas 2021 m. Tikimasi, kad jis kasmet arba rečiau bus atliekamas ir ateityje.

Kiti su rasine arba etnine kilme grindžiamų duomenų rinkimu susiję etikos aspektai⁵⁷

- **Visi respondentai turi dalyvauti savanoriškai.** Itin svarbu užtikrinti, kad, besikreipiant į tikslines grupes dėl dalyvavimo tyrime, jos nejaustų grėsmės, nesijaustų verčiamos arba įpareigtos dalyvauti tyrime dėl baimės patirti neigiamų padarinių, o jų įtraukimas neturėtų sumažinti pasitikėjimo valdžios institucijomis. Be to, dalyvavimas moksliniame tyrime daugeliui tikslinių grupių gali būti neįprasta patirtis ir sukelti gėdos arba baimės jausmą. Todėl be galo svarbu įgyti pasitikėjimą.
- **Galima pasitelkti bendruomenines organizacijas, tarpininkus ir asmenis, kurie galėtų atlikti apklausą savo pačių grupėse.** Jie gali padėti pareklamuoti tyrimą, nes turi tam tikrą statusą ir gali pasiekti daug savo bendruomenės narių, bet svarbu užtikrinti, kad tikslinės grupės nesijaustų spaudžiamos dalyvauti tyrime, todėl, pvz., reikėtų atidžiai apsvarstyti, ar pasitelkti religinius vadovus. Dėl asmenų, atliekančių apklausą savo pačių grupėse, pažymėtina, kad kai kurios bendruomenės gali būti mažos, todėl kartais, jei pokalbyje dalyvauja tos pačios etninės grupės narys, gali kilti su privatumu susijęs susirūpinimas arba respondentas gali nenorėti sąžiningai atsakyti į subtilius klausimus.
- Taip pat labai svarbu gauti **asmens sutikimą dalyvauti tyrime, prieš tai jį tinkamai informavus, ir užtikrinti teisę neduoti atsakymo.** Bendravimas turi būti aiškus – mokslinį tyrimą reikėtų

---

⁵⁷ Remiantis FRA patirtimi, įgyta vykdant sunkiai pasiekiamų gyventojų ir (etninių) mažumų, imigrantų ir jų palikuonių tyrimus.

paaiškinti paprastais žodžiais ir suprantamai. Respondentams reikia pasiūlyti lengvą ir aiškų būdą nutraukti dalyvavimą tyrime.

- Sukūrus **saugią aplinką, kurioje respondentai gali atsakyti į klausimus savo tempu, privačioje aplinkoje, nebijodami, kad juos išgirs kiti namų ūkio nariai arba praeiviai**, didėja pasitikėjimas, respondentai jaučiasi geriau ir galiausiai galima surinkti geresnius duomenis.
- **Parinkus tinkamus apklausos atlikėjus** (be kita ko, pagal lytį, kalbą arba migracijos patirtį), gali padidėti atsakymų skaičius ir apklausos priimtinumas respondentams, todėl taip pat gali būti gaunami geresni mokslinio tyrimo rezultatai.
- Į **apklausos atlikėjų mokymą** reikėtų įtraukti įvairovės ir kovos su rasizmu modulius, kad bendraujant su respondентаis kiltų kuo mažiau nepatogumų.
- Žalos nedarymo principų reikėtų laikytis ir apklausos atlikėjų atžvilgiu. Lankydamiesi **namuose** pas nepažįstamus asmenis **apklausų atlikėjai** tam tikru mastu rizikuoja ir gali sutikti respondentų, kuriems apklausos atlikėjai gali sukelti trauminių prisiminimų.
- Bendraujant su pažeidžiamiausiais bendruomenės nariais, kurie galėjo patirti priespaudą, smurtą arba seksualinį išnaudojimą arba kuriems vis dar gali grėsti pavojus, svarbu nukreipti juos į **pagalbos tarnybas**.
- Kai kuriose šalyse **klausimas apie etninį tapatinimąsi gali būti laikomas itin subtiliu ir sudėtingu**. Prieš jį užduodant, rekomenduojama apie jį respondentus perspėti, kad panorėję jie jį galėtų visiškai praleisti.
- Šalys ir duomenų rinkėjai raginami remti ir skatinti etninių ir rasinių mažumų **atsakomybę už duomenis**, pvz., bendradarbiaujant su etninėmis bendruomenėmis duomenų analizės, pristatymo ir rezultatų sklaidos srityse.

KAIP SUSISIEKTI SU ES

Asmeniškai

Visoje Europos Sąjungoje yra šimtai *Europe Direct* informacijos centrų. Artimiausio centro adresą galite rasti čia: https://europa.eu/european-union/contact_lt.

Telefonu arba e. paštu

Į jūsų klausimus apie Europos Sąjungą atsakys tarnyba *Europe Direct*. Su šia tarnyba galite susisiekti

– nemokamu numeriu 00 800 6 7 8 9 10 11 (kai kurie operatoriai šiems skambučiams gali taikyti mokestį);

– standartiniu numeriu +32 22999696 arba

– elektroniniu paštu svetainėje https://europa.eu/european-union/contact_lt.

KAIP RASTI INFORMACIJOS APIE ES

Internetas

Informacijos apie Europos Sąjungą visomis oficialiosiomis ES kalbomis pateikiama svetainėje *Europa* adresu https://europa.eu/european-union/index_lt.

ES leidiniai

Nemokamų ir mokamų ES leidinių galite atsisiųsti arba užsisakyti svetainėje <https://op.europa.eu/lt/publications>. Jeigu jums reikia daugiau nemokamų leidinių egzempliorių, kreipkitės į *Europe Direct* arba į vietos informacijos centrą (žr. https://europa.eu/european-union/contact_lt).

ES teisė ir susiję dokumentai

ES teisinės informacijos, įskaitant visus ES teisės aktus nuo 1952 m. visomis oficialiosiomis kalbomis, ieškokite svetainėje *EUR-Lex* adresu <http://eur-lex.europa.eu>.

ES atvirieji duomenys

ES atvirųjų duomenų portale (<https://data.europa.eu/lt>) galima susipažinti su ES duomenų rinkiniais. Duomenis galima nemokamai parsisiųsti ir pakartotinai naudoti tiek komerciniais, tiek nekomerciniais tikslais.

■ Europos Sąjungos
leidinių biuras